

KLAIPĖDA UNIVERSITY

Indrė Žigeu

**GLASSWARE AND THE CULTURE OF ITS USE IN
KLAIPĖDA WITHIN THE CONTEXT OF THE BALTIC SEA
REGION (16TH–19TH CENTURIES)**

Summary of Doctoral Dissertation
Humanities, History (05H)

Klaipėda, 2018

This doctoral dissertation has been prepared during the period of 2012–2018 at Klaipėda University according to the right to deliver doctoral studies, which was granted for Vytautas Magnus University together with Klaipėda University by the Act of the Minister for Education and Science of the (Republic of Lithuania) No V-574, signed on 17 July 2017.

Scientific supervisor

assoc. prof. dr. Gintautas Zabiela (Klaipėda University, Humanities, History, 05H)

The doctoral dissertation will be defended at the Defence Board of Vytautas Magnus University and Klaipėda University in the Field of History Science:

Chairman

prof. dr. Rimvydas Laužikas (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information, 08S)

Members:

prof. habil. dr. Vidas Žulkus (Klaipėda University, Humanities, History, 05H)

dr. Marius Iršėnas (Vilnius Academy of Arts, Humanities, History and Theory of Arts, 03H)

dr. Jolanta Karpavičienė (National Museum Palace of the Grand Dukes of Lithuania, Humanities, History, 05H)

dr. Povilas Blaževičius (Vytautas Magnus University, Humanities, History, 05H)

The doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Defence in the Field of History Science in the Aula (Building No 6) of Klaipėda University at 13:00 p.m on the 19th of October, 2018.

Address: Herkaus Manto str. 84, LT-92294 Klaipėda, Lithuania.

The summary of doctoral dissertation was sent out on the 19th of September, 2018

The dissertation is available at Klaipėda University and Vytautas Magnus University Libraries.

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Indrė Žigeu

**STIKLO DIRBINIAI IR JŲ NAUDOJIMO KULTŪRA
KLAIPĖDOJE XVI–XIX A.
BALTIJOS JŪROS REGIONO KONTEKSTE**

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, Istorija (05H)

Klaipėda, 2018

Mokslo daktaro disertacija rengta 2012–2018 metais Klaipėdos universitete pagal Vytauto Didžiojo universitetui kartu su Klaipėdos universitetu Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. liepos 17 d. įsakymu Nr. V-574 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinis vadovas

doc. dr. Gintautas Zabiela (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, istorija, 05H)

Mokslo daktaro disertacija ginama Vytauto Didžiojo universiteto ir Klaipėdos universiteto Istorijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

prof. dr. Rimvydas Laužikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija, 08S)

Nariai:

prof. habil. dr. Vladas Žulkus (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, istorija, 05H)

dr. Marius Iršėnas (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra, 03H)

dr. Jolanta Karpavičienė (Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai, humanitariniai mokslai, istorija, 05H)

dr. Povilas Blaževičius (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija, 05H)

Daktaro disertacija bus ginama viešame Istorijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2018 m. spalio 19 d. 13 val. Klaipėdos universiteto Auloje (VI korpusas).

Adresas: Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda, Lietuva.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2018 m. rugsėjo 19 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Klaipėdos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekose.

The Research Problem and Relevance

The demand for glassware in the northern part of Europe saw a marked growth only in the 16th century although the history of glassmaking goes back several millennia. The population of the Baltic region, including the city of Klaipėda (*Memel* in German), did not remain on the margins of the glass culture developments in the modern period. Glassware featuring plastic shapes, delicate silhouettes and transparent materials spread widely across the entire region and became an integral attribute of a daily life, sociocultural patterns, etiquette and even military art in a relatively short time. A great deal of archaeological investigations in different fields has been accomplished in Klaipėda, whilst daily life of Klaipėda in the modern period has attracted the least attention on the part of researchers thus far. We possess little knowledge on the old Klaipėda gastronomy and table culture, health practices, sociocultural life of urban population and cultural ties of the local population with other cities, countries and regions. The situation of Klaipėda as a port city accounts for a circulation of a greater variety of commodities in the city itself and also for a diversity in the patterns of use of such commodities, therefore perspectives of the city case analyses through the prism of the studies of glass artefacts provide a deeper glance into the problem, i.e. in addition to general knowledge on Klaipėda glass artefacts, an issue of the use of glassware in different walks of life of the city population in the modern period is dealt with representing an integral part of the expectations postulated in the contemporary science of archaeology. What kind of impact on sociocultural life of Klaipėda population in the modern period was made by other countries and regions: in what ways material-social and spiritual-cultural life of the urbanites was influenced, how and by what means diverse urban population groups created their identity and their sense of distinctiveness, – these are the questions that this work attempts to provide answers for, at least in part. A single case study, as a reference point, can bring a significant contribution to the analysis of sociocultural history of other cities and towns of the same period in the territory of present-day Lithuania or former Prussia.

It is easy to notice that the amount of archaeological data is increasing annually, and research of protected artefacts is expanding, nonetheless, imbalances in the development of the chains of data col-

lection, its systematisation and interpretation remain an acute issue in the archaeological research both in Klaipėda and in Lithuania as a whole. In keeping with a concept that a consistent research of discreet groups of artefacts is a key element in the studies of urban life of earlier periods, a special focus is given to the heretofore understudied glassware items of Klaipėda, of which little information is available today. This fact has provided an incentive to effectively address the accumulated problems on both methodological and theoretical levels. Glassware, unlike pottery ware, has been used in the Lithuanian archaeological practice to a lesser degree for the purpose of characterisation of archaeological layers and structures, and for the interpretation and evaluation of changes in urban development, historical facts and processes. Thus far, glassware finds in Lithuania have not been systemised, classified or dated in chronological order, neither harmonisation of glass terminology and data documentation system has been attained, hence the question regarding museum assets is actualised, with a special focus on why and what glass artefacts should be preserved and which ones should be regarded not as significant in terms of scientific research.

The glassware research provides an opportunity to compare manufacturing technological advancements, the glass culture transformations, and the expansion of import geography in Klaipėda over a period exceeding 300 years. Furthermore, it is not for nothing that circulation of the glassware in the modern period is linked to the consumption of alcoholic beverages, involving the research of consumption patterns through the medium of glassware, which opens up prospects for tackling social issues brought about by alcohol consumption, the causes and possible solutions thereof the modern world is still seeking for. As a matter of fact, this research may present a value for a general public that holds an opinion that a form of individual expression, involving things or certain products, is a feature of a modern consumer only. It must be noted that glass artefacts and perspectives of their analysis have not been properly considered neither by archaeologists of Lithuania nor archaeologists of other south-eastern Baltic region countries, which has prevented an objective assessment of general trends in the development of glass culture across the entire Baltic region.

Object of the Research

The object of this research is the development of manufacturing, or craft production, techniques, otherwise known as manual glassblowing, of glassware and culture of its use in Klaipėda in the modern period. It should be noted that glass artefacts, as such, are regarded in this work as a source and as an additional possibility for the operation of multifaceted cultural and social processes as well as behaviour models of consumers under investigation manifesting through table culture, gastronomy, etiquette, esthetical perceptions, technological applications in the realms of trade and medicine. The object research perspectives, especially as regards the research of glass containers and tableware, are closely interconnected with the contents stored or filled in glassware, and this represents a segment complementing the object of the research in this particular work. Occurrence of the earliest glassware in Klaipėda, based on the records from the investigations of the site of Klaipėda Castle, can be attributed to the early phase of the urban development of the city starting in the 15th centuries coupled with the burgeoning of glass culture in the Baltic region. However, glassware dating to the period of the Teutonic Order's rule in Prussia is scarce in the archaeological layers of Klaipėda, while its dissemination in the city largely corresponds with subsequent processes that took place in Klaipėda both on economic and sociocultural levels. Taking into consideration idiosyncratic features of the Klaipėda glass materials and archaeological strata, the disaster of the Great Fire (1854), which terminated a significant phase of the development of urban infrastructure in Klaipėda, has been chosen as an upper dating limit. Roughly at the same time, and more specifically in the second half of the nineteenth century, with the first glass manufacturing plants put in operation, the western world saw the end of the centuries-old craft production of glass which is reflected in the materials from the city of Klaipėda as well.

The currently available total amount of glass artefacts in Klaipėda that delineate general trends constitutes ca. 5 500 items. It should be emphasised that these artefacts, presenting variable scientific value, encompass a wider chronological timeline than the one defined in this work, therefore, subject to strict principles of selection, only a part of the available archaeological source materials has been used for the purpose of this dissertation, namely ca. 50 percent of the total amount

of such artefacts. Thereby empirical basis of this work consists of 2 742 items of individual artefacts, fragments, shards originating from 91 sites of archaeological investigation. A typical context of discovery of glass artefacts includes layers of rubble and construction debris or piled layers, not infrequently layers of mixed ground, storage pits and boxes, wells, cesspits, tubs, disused drainage barrels and other complex archaeological microsites, which usually comprise chaotic and chronologically highly diverse contents.

The Aim and Objectives

The analysis of the postulated and stated object allows formulating the research aim – to determine the development of glassware and manifestations of culture of its uses in Klaipėda in the modern period and define it in the context of the Baltic Sea region.

Objectives of the work include the following:

1. To systemise glassware and its fragments collected in Klaipėda based on technological and morphological properties and thereby to determine its uses and recreate its original appearance.
2. To work out and summarise schemes of typology, chronology and import geography of Klaipėda glassware and, on the basis of this, to compile a catalogue of Klaipėda glassware.
3. To provide an analysis of economic, cultural and social factors that had a bearing on the development of glass vessels and tableware in Klaipėda in the modern period and, on the basis of this, to identify and elicit social aspects and issues of this period related to the consumption of alcoholic beverages.
4. Based on the analysis of drinkware and tableware groups, to evaluate implications of the drink consumption in urban private and public milieus, identify and define places related to the services of alcohol use in this period in different urban spaces.
5. Based on the results of an analysis of medical glassware and its contents, to elicit methods of treatment of Klaipėda population and, as far as possible, to identify and define locations of healthcare facilities.
6. To investigate remnants of archaeological windowpanes and elicit the development of glazing and evolution of a window design in Klaipėda in the modern period.

The Research Methodology

The analysis of glassware finds amassed in the archaeological environment of Klaipėda and selected for the investigation and the expressions of the culture of its uses in the city of Klaipėda is performed in four aspects: technological-stylistic, functional-typological, chronological-geographical and sociocultural-economic, and therefore a number of different methods and techniques of the research and interpretation of archaeological sources have been applied to solve the postulated problem. For the purpose of this work, empirical research has been carried out of all the glass artefacts selected for the investigation with a primary focus on technological properties of such artefacts involving their manufacturing, moulding and decoration. All the evidence relevant to the research was recorded in the database created using Microsoft Excel, including an efficient data filtering function, which facilitated the management of extremely large amounts of data when analysing the material in both technological and typological or chronological aspects. Dimensions of individual parts or elements of glassware were recorded based on a unified measurement system. This has a special relevance for an analysis of discreet types and subtypes which also relies on the evaluation of an item's proportions for the purpose of cross-comparison. General use of an item has been identified based on a recreated shape and design of an item, while in some cases residues of a vessel's contents allowed an interpretation of a vessel's intended use to be narrowed down. It was decided to make an additional examination of the vessels with contents, which have been found in the cultural layers in Klaipėda (total 3 items), with the use of SEM, EDX, XRD techniques for the investigation of samples. Furthermore, instrumental examination was used to examine a glass spectacle lens discovered in Klaipėda. In order to verify the lens power, the item was measured using a digital lensmeter *Auto Lensmeter TL-100*.

For the purpose of data organisation classical research methods have been applied including: classification, typology, grouping, breakdown, and analysis of mathematical statistics. Non-destructive research techniques were applied for the purpose of dating and identification of chronology and origins of glass artefacts. Whereas the use of the stratigraphic method facilitated the identification of a chronological con-

text of glassware, it did not ultimately resolve problems relating to the dating of glassware finds because the bulk of the glassware selected for this research was not collected in stratigraphically well-defined and thus well-dated cultural layers or in special intermediate layers but in a chaotic and broadly dated “rubbish type” environment. For the purpose of clarification of glassware chronology and identification of an origin area the comparative (analogy) method was used in this work, also general principles of glassware evolution (manufacture, technological developments, stylistics and dating of individual elements of an item) and written sources and iconography have been put to use as well. Based on archaeological excavation sites where glass artefacts were unearthed, a plan of glassware distribution in the territory of Klaipėda was produced using GIS software. Using analytical method, in the first place an analysis was performed of storage boxes and pits contents of which might have been linked to the nearby restaurants, taverns, inns, wine houses, chemist shops, and similar public places. In order to ensure an efficient interpretation of the available archaeological material, an analysis of written, iconographic and cartographic records and sources was carried out using theoretical concepts formulated by historical archaeology and sociology.

Propositions to be defended

1. Glassware in the modern period Klaipėda is primarily connected with the consumption of alcoholic beverages; it effectively influenced the formation of table culture in the city and advanced dissemination of such items in Klaipėda.
2. The glassware found in cultural layers of Klaipėda is deemed to be imported commodity and its chronology can be regarded to be in correlation with dating schemes for glassware in other cities of the region.
3. The glassware demand and development in Klaipėda in the modern period is linked to social, economic and geopolitical developments in the Baltic Sea region as well as to the interests of the North Sea countries towards the countries of this region. Furthermore, the development of glass vessels and tableware was largely impacted by visitors to the city, rich merchants, officers, and catering to their gastronomic and social

needs, which, in its turn, contributed to the growth of wealth of Klaipėda population.

4. The use of glassware is associated with the needs of the upper social classes, and satisfaction of such needs in both the private and public spheres, hence glass artefacts are considered a key indicator for the purpose of an analysis of income differentiation amongst the citizens of Klaipėda.
5. Healthcare provided to Klaipėda population in the modern period did not differ much from that in the Western European countries including treatment methods and pharmaceutical manufacturing.
6. The window glazing techniques and window design changes in the modern period Klaipėda is parallel to the development of glazing in the countries of Western and Central Europe, except that Klaipėda is characterised by the architectural simplicity.

Structure and Results of the Research

The dissertation consists of the introduction, main body and conclusions, lists of references and sources, annexes and a catalogue. The introductory part presents the research of glassware abroad and in Lithuania. It has been noted that glassware research has received a special attention in the countries where traditions of glass manufacturing and use were established in the Late Medieval Period and which were the first to dictate patterns of glass uses in the modern period. In contrast to Germany and even Poland, or the Netherlands and Great Britain, the traditions of glass manufacturing and use were inaugurated in the Baltic countries at a later period. It is therefore not surprising that the research of glass in the countries of this region has not been as intensive as in the former ones. It must be said that data on glassware from Kaliningrad and Saint Petersburg are virtually unavailable, which, otherwise, would greatly contribute to the knowledge of glass development in East Prussia and the eastern Baltic Sea region in the modern period, while in Lithuania a systematic research of glassware came into being only at the start of this millennium. The foundations for such research were laid down thanks to the efforts of implementation of the projects of national significance and an expanding scope of archaeological investigations of urban settlements and castles. No-

nevertheless, the glass remains a topic barely touched upon in the fields of historical and archaeological research in Lithuania and lack of research is felt in the areas of both prehistoric and historic period research.

The introductory part of the dissertation further introduces both archaeological and historical sources that are relevant to the given research. While primary historical sources for the research of sociocultural developments and daily life in the Modern Period Klaipėda are scarce and hard to come by, their lack is partially compensated by the collections of secondary sources whose authors' names are well known to the researchers of Klaipėda. In the first place, this work makes an extensive use of the works by a historian of Klaipėda and a pharmacist, Johannes Sembritzki¹, dedicated to the knowledge of the past of the city of Klaipėda. The author, in his works, published and discussed a variety of regulations, subtleties of citizens' life patterns, as well as social and cultural aspects of Klaipėda. One of the prominent facets of the research in this work is connected to the origins of glassware including glass vessels with contents or barrels containing alcoholic beverages. An eighteenth century book by a Klaipėda merchant Heinrich Roerdanz², based on licence and customs statistics, provides records on import and export goods in Klaipėda over a twelve year period (1670–1682). Records of the commodities brought in by ships mention accurate quantities of glassware, wine and other alcoholic beverages. An extensive use has also been made of the records on imports to Klaipėda³ in the period 1664 to 1722 collected and published by a Polish historian Andrzej Groth⁴, which also contain data on luxury and colonial goods.

In addition to the review of literature and sources, this part of the work focuses on the technological properties of glassware detected in Klaipėda, on the issues of terminology, and provides a definition of classification system for glass artefacts. In organising data on Klaipėda glass artefacts and dividing artefacts into groups and typological units,

¹ SEMBRITZKI, Johan. *Geschichte der Königlich Preußischen See- und Handelsstadt Memel*. Memel, 1900; SEMBRITZKI, Johan. *Memel im 19. Jahrhundert. Festschrift zum 650-jährigen Jubiläum der Stadt*. Memel, 1902.

² ROERDANZ, Heinrich. *Sammlung einiger Denkwürdigkeiten von der Königlich Preußischen Immediat-Stadt Memel*. Königsberg, 1792.

³ The source used by A. Groth is available at *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz* in Berlin.

⁴ GROTH, Andrzej. *Żegluga i handel morski Klajpedy w latach 1664–1722. Statystyka obrotu towarowego*, 19, Ser. *Baltoznawcza*, t. III, 1995.

an attempt has been made to adhere to the European practice and to maintain the data of Klaipėda easily comparable in both local and regional contexts. In this work, the collection of Klaipėda archaeological glass is divided into three areas according to its functional criteria, i.e. *glass vessels*, *flat glass* and *other glassware* which together comprise other less interrelated themes. The *areas* of glassware are further split into smaller typological units. *Categories* are distinguished based on the designated use of glassware and these are further subdivided into specific *groups* of glassware based on the nature of an item. The amount and diversity of the available material makes for a scenario of further splitting of groups: based on the shape or special properties of an overall item the finds are subdivided into subgroups and/or types, and the latter into subtypes based on technological analysis and evaluation of individual elements or decoration features. The textual part of the classification is interlinked with the catalogue of Klaipėda glass artefacts which purports to encompass as vast a range of specimen of possible types and subtypes, especially when it is relevant to the identification, dating and interpretation of an item's origin.

The first chapter of the main body of the dissertation, *I. Typology and Chronology of Glassware in Klaipėda in the 16th–19th Centuries*, focuses on the typology of Klaipėda glassware – the finds are analysed according to areas and categories, groups and subgroups, types and subtypes, with detailed descriptions of the artefacts provided, including technological, stylistic and morphological differences, contexts of use, possible origin and dating. It has been established that the bulk of the glassware collected in Klaipėda is made up of the area of *glass vessels* (88.3 percent) which is vast not only in terms of quantity of finds but also in different groups of vessels, their shapes and a variety of technological and stylistic designs applied in their manufacture. The remaining share is comprised of *flat glass* (11.2 percent) and *other glassware* (0.5 percent).

The area of *glass vessels*, taking into account their use context or function, includes four glassware categories – 1) *storage and serving vessels*, 2) *drinking glasses*, 3) *other table glassware*, and 4) *glassware for pharmaceuticals and cosmetics and other auxiliary glassware*. It has been estimated that the bulk of the vessels collected in Klaipėda is associated with importation of alcoholic beverages and, thereby, with the patterns of alcohol consumption in the city. Based on specific uses, *storage and ser-*

ving vessels are divided into three main categories for the purpose of this work – *bottles* (B), *decanter and their accessories* (D) and *carafes* (G). It has been estimated that a majority part of this category (97.2 percent) is made up of glass bottles, which is further divided into seven subgroups. The first six subgroups have been designated according to the shape of the body and thereby split into: *bottles with a globular body* (B-1), *globular-shaped bottles* (B-2), *bladder onion wine bottles* (B-3), *cylindrical phials* (B-4), *square bottles* (B-5) and *hexagonal bottles* (B-6). The seventh subgroup, i.e. *demijohns* (B-7), includes bottles that are exclusively identified by their storage capacity, which is a unique feature of this kind of bottles, and not their shape. All the subgroups of these bottles, excepting B-7, have been further divided into types and, only in some cases (B-4), into subtypes based on the shapes and elements of individual bottle parts. This research has identified 25 types and 15 subtypes of such bottles, which are generally dated to the mid-16th – early 19th centuries. Based on analogues found in other countries, technological features and seals, possible origins of such vessels are considered in this part of the work. In addition to bottles, remnants of decaners and their accessories, such as glass plugs, were discovered in Klaipėda, which amount to a total of 2.4 percent of the category of such vessels. Based on the glass type, morphological and stylistic design, 4 types of decaners have been identified which in Klaipėda are generally dated to the second half of the 17th – early 19th centuries. A third group of this category has also been identified which includes carafes that account for 0.4 percent of the total amount of storage and serving vessels in Klaipėda, and based on the type of bulk glass they are subdivided into two types dating from the mid-17th – early 19th centuries.

In this work, the category of *drinking glasses* includes only such tableware that was used for drinking table water, soft and alcoholic beverages. The cultural layers of Klaipėda usually contain drinking glasses of various shapes, types, designs, colours, decorated or plain ones, which are divided in this work into four different groups. In the first place, these include *glasses* (S), *mugs* (Bk) and *cups* (Pd), *goblets* (T) and accessories of such vessels. In the archaeological material of Klaipėda the amount of glasses and/or their fragments account for 45.8 percent of the total quantity of the second category of glassware, it is therefore this group of vessels that represents one the major groups in the category of drinking glasses. The fragmentally extant material is

grouped not on the basis of shape but on the basis of morphological, technological and stylistic features. Thereby the following subgroups have been identified – *relief design glasses* (S-1), *beakers with foot* (S-2) and *smooth glasses* (S-3). In the framework of this research, 14 types of such glasses have been identified and studied, with 2 subtypes distinguished, which are generally dated to the (15th) 16th – first half of the 19th centuries. Another category of such vessels is comprised of mugs and cups (4,3 percent). Based on the type of glass and, partly, on stylistic design of such vessels, 4 types of such vessels have been identified dating from the (17th ?) 18th–19th centuries. A third group in this category has been further identified, namely goblets, which account for 49,9 percent of the total amount of drinking table glasses. The items assigned to this group are best identified according to the shape of a foot or base, which is a basis for the division of these vessels into three subgroups, including *pedestal beakers* (T-1), *Roemers (Rummers)* (T-2) and *stemware* (T-3). On the basis of morphological, technological and stylistic features, 17 types and 8 subtypes of such goblets have been identified in this work dated generally to the (15th) 16th – first half of the 19th centuries.

The category of *other table glassware* includes the glassware and/or their accessories that were used for a variety of purposes ranging from food serving to table setting and decoration. In Klaipėda, however, such vessels are rare and at present only a few cases of discovery of *glass bowls* (Db) have been recorded, which account for 0,2 percent of the total amount of all the table glassware studied in the framework of this research. Based on the type of glass, such vessels are divided into 2 types whose chronological framework in Klaipėda encompasses the 17 and 18th centuries.

The category of *glassware for pharmaceuticals and cosmetics and other auxiliary glassware* comprises, for the purpose of this work, vessels that were used for domestic and medical purposes, and in laboratories. The vessels in this category, including laboratory appliances, encompass three different groups of glassware – *vials* (Bt), *wide-mouthed vessels* (Pl), *alembics* (Al) and *their accessories*. It has been established that in Klaipėda the bulk in this category is represented by vials and/or their fragments (81,7 percent). Based on the shape these vessels are divided into 4 subgroups – *phials with a globular body* (Bt-1), *cylindrical phials* (Bt-2), *square phials* (Bt-3) and *special shaped phials* (Bt-4). On the basis of

morphological, technological and stylistic features 15 types of such vials have been identified which generally date from the 17th to the 19th centuries. Another part (9.7 percent) of this category of vessels is comprised of *wide-mouthed vessels* which, based on the design of their upper part, and partly on the size, are divided into 3 types that generally date to the 17th – early 19th centuries. *Alembics* (Al) and their accessories, which make up 8,6 percent of the total amount in this category, have been identified in Klaipėda for the first time. For the purpose of this work, the alembics group includes *flasks* (Kl), *funnels* (Pt) and *retorts* (Re). Chronological framework for these vessels has also been determined which spans the period from the 17 to 19th centuries.

As of today, an area of *flat glass* contains the group of window glass, in future, however, if and when other glass artefacts in plane form (e.g. furniture glass, mirrors, etc.) are found and identified, this area of glassware will be complemented with new groups of items. At present, flat glass in Klaipėda accounts for 11,2 percent of the total amount of glassware selected for this research representing scientific value. The cultural layers of Klaipėda contain a variety of window glass plates, which are divided into 4 subgroups based on their shape, including *circular shaped window glass* (L-1), *triangular and/or rhomb shaped window glass* (L-2), *rectangular shaped window glass* (L-3), and *window glass of other shapes* (L-4). The dating of these items has also been established which generally encompasses the period from the 16th to the 19th centuries.

Patterns of glass uses in other areas of urban life in Klaipėda are evidenced by a collection of the group of *other glass artefacts*, which, though scanty, encompasses a wide thematic range. When investigating cultural layers in Klaipėda, archaeologists have come across archaeological finds such as *glass lenses*, *glass beads*, *glass buttons*, *marbles* or even fragments of *glass hand grenades*. These artefact groups, according to their uses, could be assigned to more than one urban lifestyle related to body and clothing decoration, leisure or warfare. The abovementioned glass artefacts account for 0.5 percent of the total amount of glass items selected for the purpose of this work, therefore characteristics and interpretation of artefact groups attributed to this area of glassware is given in broad terms, leaving a more detailed categorisation for a future work. The analysis of these groups yielded the dating of these artefacts. Glass lenses and their fragments detected

in Klaipėda are generally dated to the late 18th–19th centuries, whereas glass beads and buttons date from the 16th – early 19th centuries. Marbles date from the middle to the late 16th century, and fragments of glass hand grenades must be dated to the 17th century.

Introductory part of the second chapter of the main body of the dissertation, *II. Glassware as a Mirror of Cultural Communication and Consumer Society in Klaipėda*, provides an overview of general trends in the research of Klaipėda's past. It is noted that the contemporary historiography of Klaipėda is characterised by a transformation of approaches, i.e. there are attempts to transcend a narrow Lithuanian or German model of Klaipėda by shifting towards a more global vision of the city. With the promotion of the research of separate groups of artefacts from the Late Middle Ages and the Modern Period over the last decade, the works of archaeologists started to highlight the impact in the shaping and development of the city's culture made not only by the Baltic region but also by other European historical regions. While pursuing the research of glassware as an object and regarding it as a piece of a sociocultural image puzzle of the citizens of Klaipėda in the modern period, the context of the Baltic Sea region has been an essential tool for the analysis of available material, however, the region as such is perceived by many scholars in multiple ways. Although historiography provides conceptions of the Baltic region other than a geographical definition, this work follows the conception of the Baltic Sea region, which emphasises the role of the sea, and the sea itself is seen as a key factor accounting for the interests and mentality of the circum-Baltic peoples as well as social, economic and cultural differences from other European regions. Next, the question of the development of the glass manufacturing in Western Europe and expansion of the glass culture in the northern part of the continent is treated. The role of Klaipėda and its contribution to the international glass manufacture is highlighted. It is argued that, although Klaipėda did not have its glass manufacture, it made its impact on the regional glass manufacture by supplying potash and in exchange received ready products from its trade partners in the Baltic Sea region and Western Europe.

Section 1 of this chapter, entitled “The Importation of Alcoholic Beverages and their Containers in Klaipėda in the Modern Period”, deals with the issue of the importation of alcoholic beverages and their containers in

Klaipėda in the modern period. The analysis of historical and archaeological sources suggests that initially beverages were transported in barrels by ship and, starting in the mid-sixteenth century, they were likely shipped in glass bottles, and from the second half of the seventeenth century a bottled beverage became a prominent mark of the table culture in households, taverns and wine houses. Based on historical records, this section provides an analysis of the routes of beverage imports and the activities of concrete wine merchants in Klaipėda, including names of the most popular wines in Klaipėda according to the brand or a country of origin. It is argued that it was wine that was the most popular drink in Klaipėda throughout the modern period. An imported beer was not as popular because local population brewed this drink on their own. In addition to wine and beer, spirit drinks were also imported from outside which is invariably supported by sealed bottles found in archaeological layers of Klaipėda. Based on the analysis of glass bottles in Klaipėda, this section of the research provides names of concrete glass manufacturers whose products are found in Klaipėda. Brands of wineries, such as *Constantia wyn*, *Château Margaux* or a drink *Danziger Goldwasser*, and other are mentioned.

Section 2 of this chapter “Glass Tableware: Practical or Ostentatious Use?” seeks to find answers to the question what causes and circumstances led to the importation of alcoholic beverages in Klaipėda in the modern period and what actually shaped the table culture of the city. Glassware amassed during archaeological investigations in Klaipėda has made it possible to consider multiple aspects related to these questions, starting with dietary patterns, table manners, communication ethics, and perceptions of aesthetics. This part of the research focuses on the interpretation of the uses of glass tableware in both private and public spaces. An analysis is made of deposits of glassware in storage pits and boxes, and wells, and links of such glass deposits to the taverns, inns, wine houses or restaurants and private spaces of that time are searched for. The analysis of specific vessel types, their uses and origin, allowed identifying the countries that exerted the greatest impact on the development of table culture of Klaipėda residents; characteristics of the most likely uses of such glassware is given, and a consumer’s social status and motives are stated which, in this work, are primarily related to the concepts of prestige, representation, luxury and communication.

In section 3 of Chapter “Glassware in the Context of Healthcare Service in Klaipėda” special attention is given to the examination of

glass vessels used for medical and cosmetics purposes and related auxiliary glass vessels, with evaluation of the environment of their discovery, links of such vessels to the institutions that operated in the city and were involved in healthcare services provided to the urban population are traced. Particular attention, nonetheless, is given to the collection of glass vessels related to the activities of a chemist and alchemist in Klaipėda, which was found during archaeological investigations in the Old Town of Klaipėda and dates to the second half of the 17th century. Using historical records, an attempt is made to uncover identity of the physician of that laboratory, its location and type of its activities. This part of the work makes further inquiry into the imports of medicinal products, raw materials and hygiene articles in Klaipėda. It is noted that the numbers of medicinal vessels increased only in the second half of the 18th century, then follows an interpretation of this tendency. This section contains an analysis of major concentrations of medicinal vessels in the city, the glass inventory of the Green Apothecary, which vanished in the 1854 fire, is summarised. Eventually, using the research of the extant contents of glass vials, answers are sought to the question what kind of medication and for which ailments were used by Klaipėda residents in the eighteenth and nineteenth centuries.

Section 4 of the chapter “Windows in the Residential and Public Buildings of Klaipėda” contains an analysis of window glass fragments. Even though such remains are patchy, these finds are treated as essential details for the studies of the city’s architectural development. Based on the shapes of partially extant panes, attempts are made to trace transformations and developments of window glazing patterns and designs and to reconstruct samples of the first windows in Klaipėda. It is suggested that window glass, likewise all other glassware, was imported to Klaipėda. This section of the work presents efforts to identify origins of window glass as well as to locate traces of the activities of window glaziers in this city.

Conclusions

The development of glass culture in the Baltic Sea in the modern period region did not leave aside the community of Klaipėda. Although local population was not involved in glass manufacture, they would readily obtain such goods from their trading partners in Western Europe who, in

exchange, would get potash which was an indispensable component in the glass industry. International communication on a remote fringe of the region was beneficial not only in economic terms, it had an impact on the lifestyles and undoubtedly shaped new habits and wishes of a local population, providing an incentive to act, think and compete. Remnants of material culture collected, studied and systemised during archaeological investigations provide an opportunity to look at the past processes from the present perspective. Glassware recovered from the past and studies of the contexts of its uses is a new topical issue in the science of archaeology in Lithuania today which can impart new colours and prospects in the field of cultural history studies.

1. As a result of exploration and systemisation of glassware and its fragments, which have been collected during archaeological investigations and selected for the purpose of this work and chronological framework of which usually embraces a period spanning from the sixteenth to the nineteenth centuries, we have identified three main areas of uses of such products comprising the following key types: 1) *glass vessels*, 2) *flat glass* and 3) *other glassware*. The analysis of these glass artefacts suggests that the bulk of glassware is linked to the consumption of alcoholic beverages. Three categories of such vessels have been identified the most numerous of which is represented by *storage and serving vessels*. This category includes 3 vessel groups (*bottles, decanters, and carafes*), with 7 subgroups, 31 types and 15 subtypes of such vessels distinguished. A second category of such artefacts is also related to the culture of alcoholic beverages which encompasses *drinking glasses*. The analysis of artefacts in this category has also yielded 4 groups of such vessels (*glasses, mugs and cups, and goblets*), with 6 subgroups, 35 types and 8 subtypes distinguished.

Meanwhile, a third category, *viz. other table glassware*, so far includes only 1 vessel group (*bowls*) and 2 types. It must be emphasised that glass vessels in Klaipėda were used not only as beverage containers or vessels for table setting but were also widely applied in medicinal area and for domestic uses. Hence, a fourth category of glass vessels in this work includes *glassware for pharmaceuticals and cosmetics and other auxiliary glassware*. The analysis of fragments of such vessels allowed identification of three groups of such vessels (*vials, wide-mouthed vessels, alembics and their accessories*), with further division into 4 subgroups and 18 types. The second area of

glass artefacts in this work includes *flat glass* items used for glazing windows and furniture, and in future, when, for instance, fragments of mirror glass is found, this area of glassware will be complemented with new groups of items. However, available actual samples of fragmentary flat glass allow today identification of only one group of such artefacts, viz. *window glass*. Having conducted analysis of the items in this group, 4 subgroups have been identified based on the shape of window glass, which could be split or amplified in future if need be. The collection of Klaipėda glassware is supplemented by a group which, being numerically small, encompasses a wide-range thematic field, namely *other glass artefacts*. In total, 5 groups of such artefacts have been identified (*glass lenses, glass beads, glass buttons, marbles, and glass hand grenades*), which could be classified based on specific themes in future. To summarise, we may assert that a similar situation in terms of assessment of glassware according to categories obtains in other cities and town of the Baltic Sea region.

2. The analysis of the glassware amassed in Klaipėda according to types and subtypes provided an opportunity to make rough, and in some cases rather accurate, estimates of chronological framework for such artefacts. Furthermore, on the basis of stylistic and technological features we have traced possible countries of origin of such glassware, and even a concrete place of manufacture when based on brand. Despite falling outside the chronological framework of this research, the earliest glassware in Klaipėda should be deemed pedestal beakers (T-1-1) and beakers with foot (S-2-1) dated to the 15th century which were discovered in the course of the field investigations of the Klaipėda Castle. In *late sixteenth and early seventeenth century*, early types of Roemers glasses (T-2-1) and certain types of square bottles (B-5-3) appeared in Klaipėda. In that century, windows in Klaipėda started to be glazed using triangular and/or rhomb shaped window panes (L-2), also fragments of miniature circular shaped window glass (L-1) have been found. Certain types of buttons and marbles are also dated to the same period.

It has been noted that the amount of glass in Klaipėda increased as late as the 17th century, this period includes *Façon de Venise* type goblets (T-3-1), relief design glasses (S-1), mugs (Bk-0-1), Roemers glasses (T-2-2), bottles with a globular body (B-1), certain types of square (B-5-1, B-5-2, etc.) and hexagonal bottles (B-6-1), demijohns, vials of nearly every type, wide-mouthed vessels, alembics and other

distilling vessels. Glazing of windows using rectangular panes in combination with elements of other window glass shapes started at the same time. *By the end of the seventeenth century*, first globular-shaped bottles for wine (B-2), smooth glasses (S-3-1, S-3-2), decanters (D-0-1), carafes (G-0-1), and bowls (Db-0-1) make appearance in Klaipėda, hand glass grenades, which might have been left behind in Klaipėda by Swedish military, are also dated to this period. Meanwhile, bladder onion wine bottles show up in *the first half of the eighteenth century*, and fragments of cylinder-shaped bottles dated to the middle of that century have also been detected in Klaipėda, with the number of types of smooth glasses and colourless stemware increasing. It must be pointed out that the shapes of glassware hardly changed in the period from *the second half of the eighteenth to the early nineteenth century*. Similar trends apply to window glass where rectangular panes are predominant. All those artefacts constitute imports in Klaipėda from both the Baltic Sea region and Western Europe. In summarising the glassware chronology we can argue that the development of glass in Klaipėda concurred with the evolution of glass in the region, at the same time some delay or lingering uses for domestic purposes of certain types of vessels has been ascertained. Two main routes of such importation spanning the entire period have been established. Cities of Northern Germany and the Netherlands had the greatest influence on the development of glass culture in Klaipėda in the 16th and 17th centuries (15th), while in the 18th and 19th centuries supplies of glassware in Klaipėda came from cities of Northern Poland, Great Britain, France and Scandinavian countries.

3. The analysis of the development of glassware as well as possible changes of its origins suggests that the greatest impact on demand for and development of glassware in Klaipėda during the modern period resulted from the situation of Klaipėda itself, as a transit city where intensive exchange of raw materials and commodities took place. An increase in glassware amount in the second half of the 17th century is consistent with the upturn in trade in Klaipėda. An increasingly lively communication with foreign visitors generated economic benefit for the city and brought about emergence of new social strata that required respective means to substantiate their status. This tension triggered the use of luxury goods, above all in the sphere of table culture. Continuous supply of dozens of wine brands, including the ones from the

best known wineries of that time in Europe and even its colonies, evidences to the fact locally made beverages failed to satisfy the needs of a certain proportion of the city's population. Vessels discovered in archaeological layers of Klaipėda, such as *Façon de Venise*, Roemers glasses, as well as an increasing variety of table glassware starting from the eighteenth century, points to the fact that significance was attached not only to the consumer products but to the process itself. It raises no doubts that these phenomena in Klaipėda were caused by social, economic and geopolitical developments in the Baltic Sea region as well as by interests in this region of the Northern Sea countries, such as the Netherlands and Great Britain. It might be said that residents of Klaipėda, by catering to gastronomic and social needs of visitors, wealthy merchants and officers, not only grew richer but also embraced rules of social play typical for the western world.

4. Integrated analysis of the groups of beverage containers and table glassware based on specific features of cultural layers and structures has allowed identification of two main spheres of uses of such vessels – private and public. Despite the fact that a clear-cut identification of such milieus has not been achieved in every instant of the investigated objects, it has been made evident that the use of glassware in public spaces, such as taverns, inns, wine houses, and restaurants, did not start until the mid-seventeenth century. Although larger concentrations of such vessels dating prior to that point in time have been located in Klaipėda, however, the variety of groups and types of glassware, which is often a feature of public spaces, is not reflected in archaeological layers and structures of that period. Public spaces, associated with concentration of glassware, where drinks were served, started their activities as late as the second half of the eighteenth century. The analysis of such concentrations has led to the identification of at least several such places in Klaipėda which must have catered to the needs of a higher social class. In the second half of the eighteenth and early nineteenth century people could get drinks and discuss business in taverns, wine houses and restaurants situated in Žvejų, D. Vandens, Daržų, Aukštoji and Skerdėjų streets, while in the first half of the nineteenth century such gathering venues were located in D. Vandens, Sukilėlių, Šaltkalvių streets and in the Market Square. It must be further underlined that the glassware, which in this work is analysed as an inventory of private spaces, is also linked with households of the citizens of a higher social standing. As regards a

consumer as such and his or her needs, it can be said that glassware, which was a highly expensive commodity throughout the period covered by this research, and, in point of fact, had a limited practical use due to its structure, was primarily used for esthetical, representation and communication purposes.

5. The analysis of medical artefacts discovered in cultural layers of Klaipėda and their larger concentrations enabled us to establish that a laboratory of a chemist and alchemist operated in seventeenth century Klaipėda where it is presumed medicinal preparations, such as oils, essences and ointments and various distillates, were made. It should be added that the equipment for distillation of substances found in the Old Town of Klaipėda did not differ much from this kind of vessels of that period used in other cities of the Baltic Sea region. It is assumed that a chemist cum alchemist, who worked with this equipment, was familiar with the use instructions of such vessels. It evidences to the fact that a professional who worked in Klaipėda had either received medical training in other cities of the region or was a foreigner himself. It has further been established that the activities of that pharmacy cum laboratory was multifaceted because it offered for sale not only medicinal products but also alcoholic beverages available for tasting on the spot. It proves the fact that the consumption of alcoholic beverages constituted an integral part of medical practice during the modern period. Having studied other vessels used for medical and cosmetics purposes and their concentrations found in archaeological layers of Klaipėda, it has been concluded that the healthcare sector in Klaipėda was undergoing transformation in the second half of the eighteenth century, which is further evidenced by an increase in the amounts of containers for pharmaceutical use. The examination of contents found in some glass vials suggests that calcite, asbestos and other active substances were used in the production of pharmaceuticals in Klaipėda in the second half of the 18th and the first half of the 19th century.

6. Based on the analysis of remains of archaeological window glass according to the shape of recreated panes and environment of discovery, it has been established that the first windows glazed in the buildings of Klaipėda date back to the sixteenth and seventeenth centuries. At that point in time, glazing of windows using triangular and/or rhomb shaped panes was already accomplished at the Castle of Klaipėda and in some buildings of the Old Town, starting with St. John's Church,

which was situated by the Danė River, and thereafter in the church that was rebuilt next to it. Based on surviving records, we may argue that windows in private buildings, which in all probability belonged to wealthy citizens, were glazed in the sixteenth and seventeenth centuries. In the second half of the seventeenth century, small-sized rectangular panes of thin glass were put to use, though in archaeological material of Klaipėda they make an exception rather than the rule. Cultural layers dating to the seventeenth and eighteenth centuries contain disparate samples of panes of other shapes designated for the finish of triangular and/or rhomb and circular shaped patterns to be installed at the edges. The quantity of window glass fragments, dating to the eighteenth and nineteenth centuries, increases gradually, while glazing of windows is done using rectangular panes whose frame eventually becomes bigger. Whereas previous to that period window glass panes had been incorporated into pattern using lead lined frames, in the eighteenth century the use of wooden frames is more characteristic of such glazing techniques. Based on the material gathered in Klaipėda it has been determined that large-size window panes were imported to Klaipėda from other cities of the region, whereas glazing was done on site by locally based masters. We may assume that the best part of windows in Klaipėda had been glazed by the first half of the 19th century, however, the comparison with materials extant in other cities of the Baltic Sea region evidences to a rather limited variety of patterns as well as to the lack of sumptuousness of the windows in this city.

Background information on doctoral candidate

Indrė Žigeu (Šimkutė) graduated from Mažeikiai Gabijos Gymnasium in 2005. From 2005 to 2009, Indrė Žigeu majored in history with specialized training in archaeology at the Faculty of Humanities of Klaipėda University. In 2009 she defended her bachelor degree thesis “Glass Bottles of the 16th-19th Centuries in the Old Town of Klaipėda”. In 2009–2012, she took a master’s degree study programme *History of the Baltic Countries* at Klaipėda University and defended a master’s thesis on the subject “Glass Bottles of the 16th-19th Centuries in the Context Trade and Services in Klaipėda” for which she received Rimantas Ulevičius Award. In 2012 she received a master’s degree in history and enrolled in the history PhD programme of the joint school

for postgraduate doctoral studies of Klaipėda University and Vytautas Magnus University. In 2014 the Research Council of Lithuania granted her a doctoral scholarship for academic excellence.

In 2007 she studied at Ernst Moritz Arndt University of Greifswald in Germany through academic exchange. In 2008 and 2010 she did her internship in Lübeck involving practical training in archaeology and cultural heritage protection fields. She acquired professional experience through participation in heritage research projects both in Lithuania and abroad. In 2006 to 2010 she was engaged in archaeological research conducted under the auspices of the Institute of Baltic Region History and Archaeology. In 2010 to 2011 she was employed in the position of secretary of the Department of History of Klaipėda University, and from 2010 she took part in archaeological investigations commissioned to the Institute of Baltic Region History and Archaeology of Klaipėda University, in 2012–2013 she worked as a junior research fellow at the Institute of Baltic Region History and Archaeology. In 2015 she took up a position of director of the Neringa Museum of History and from 2016, following its reorganisation, she has been Deputy Director of the public institution Neringa Museums. As of 2012, during her postgraduate studies she participated in three research workshops and produced two research articles on the topic of her doctoral studies.

Research articles

1. ŠIMKUTĖ, Indrė. 16th-19th Century Glass Bottles in Klaipėda: Typology, Chronology, and Significance. In *Lietuvos archeologija*, vol. 39. Vilnius, 2013, p. 145–176.
2. ŠIMKUTĖ, Indrė. Alcoholic Beverages and Their Imports in Klaipėda in the 13th-19th Centuries. In *Klaipėda Europos istorijos kontekstuose (The City of Klaipėda in the Contexts of European History)*: collected articles. Edited by V. SAFRONOVAS. Klaipėda, 2013, p. 54–65.

DAKTARO DISERTACIJOS REZIUOMĖ

LIETUVIŲ KALBA

Tyrimo problema ir aktualumas

Stiklo dirbinių poreikis šiaurinėje Europos dalyje ženkliai išaugo tik XVI amžiuje, nors pati stiklininkystės amato istorija skaičiuoja net kelis tūkstančius metų. Stiklo kultūros vystymosi paraštėse naujaisiais laikais neliko ir Baltijos jūros regiono, įskaitant ir Klaipėdos miestą (vok. *Memel*), gyventojai. Plastiškų formų, grakščių siluetų, akimi perregimi stiklo gaminiai ne tik plačiai išplito visame regione, bet per sąlyginai trumpą laiką tapo neatsiejamu kasdienybės, sociokultūrinio gyvenimo, etiketo, medicinos ar net karybos atributu. Klaipėdos archeologijos tyrimų srityje nuveikta ištis nemažai, vis dėlto naujųjų laikų Klaipėdos miesto kasdienybės istorija yra mažiausiai mokslininkų dėmesio iki šiol sulaukusi sritis. Nedaug žinome apie senosios Klaipėdos gastronomiją ir stalo kultūrą, sveikatinimą, miestiečių sociokultūrinį gyvenimą ar šio miesto gyventojų kultūrinius saitų su kitais miestais, šalimis ir regionais. Klaipėdos, kaip miesto-uosto, situacija lėmė ne tik įvairesnių prekių cirkuliaciją pačiame mieste, bet kartu ir šių prekių naudojimo įvairovę, todėl šio miesto atvejo analizės perspektyvos per stiklo artefaktų studijas leidžia į problemą pažvelgti giliau, t. y., be Klaipėdos stiklinių artefaktų bendrojo pažinimo, sprendžiamas ir šių dirbinių naudojimo skirtingose miestiečių gyvenamosiose srityse naujaisiais laikais klausimas, o tai neatsiejama nuo šiuolaikiniam archeologijos mokslui keliamų lūkesčių. Kokią įtaką naujųjų laikų Klaipėdos miestiečių sociokultūriniam gyvenimui darė kitos šalys ir regionai: kaip tai veikė gyventojų materialinį-socialinį ir dvasinį-kultūrinį gyvenimą, kaip ir kokiomis priemonėmis čia gyvenusios skirtingos miestiečių grupės kūrė tapatumo ir kartu išskirtinumo jausmą, – tai klausimai, į kuriuos šiuo darbu bent iš dalies ir siekiama atsakyti. Vieno atvejo studija, kaip atraminė, gali nemenkai prisidėti analizuojant ir kitų to paties laikotarpio dabartinės Lietuvos ar buvusios Prūsijos senamiesčių sociokultūrinę istoriją.

Nesunku pastebėti, kad archeologinių duomenų kasmet gausėja, saugomų artefaktų tyrimai plečiasi, tačiau medžiagos kaupimo, jos sisteminimo ir interpretavimo grandžių vystymosi netolygumas dar ir šiandien išlieka aktualia ne tik Klaipėdos, bet ir visos Lietuvos archeo-

logijos problema. Laikantis nuostatos, kad nuoseklūs paskirų artefaktų grupių tyrimai yra svarbus dėmuo ankstesnių laikotarpių miestietišškai gyvensenai pažinti, dėmesys projektuojamas į kol kas mažai tyrinėtą, todėl ir menkai pažintą Klaipėdos stiklinių artefaktų medžiagą. Tai paskatino spręsti susikaupusias problemas iš esmės tiek metodiniu, tiek teoriniu lygmenimis. Stikliniai dirbiniai, skirtingai nei keraminiai indai, Lietuvos archeologijos praktikoje retai buvo taikyti tiek archeologiniams sluoksniams, struktūroms apibūdinti, tiek miesto raidos pokyčiams pagrįsti, istoriniams faktams, procesams vertinti bei interpretuoti. Iki šiol stikliniai radiniai Lietuvoje dar nebuvo sisteminti, klasifikuoti ar nustatyta jų chronologinė seka, nebuvo ir vienodinta stiklo terminija ar medžiagos dokumentavimo sistema, taigi aktualizuojamas ir muziejinių vertybių klausimas, ypač atkreipiant dėmesį į tai, kodėl ir kokius stiklo artefaktus būtina saugoti, o kokius turėtume laikyti mokslškai ne tokiais reikšmingais.

Stiklo dirbinių tyrimai suteikia galimybę palyginti ir jų gamybos technologijų kaitą, stiklo kultūros pokyčius, importo geografinės plėtotės Klaipėdoje daugiau nei 300 metų laikotarpį. Be to, naujaisiais laikais išplitę stiklo dirbiniai neatsitiktinai siejami su svaigiųjų gėrimų vartoseną, o per stiklo dirbinius – ir jų vartojimo kontekstų tyrimus, atsiveria galimybė aiškintis dėl alkoholio vartojimo kilusias socialines problemas, kurių priežasčių ir sprendimo būdų šiuolaikinis pasaulis vis dar ieško. Be kita ko, šis tyrimas gali būti reikšmingas ir plačiai visuomenei, manančiai, kad individo raiškos forma, pasitelkiant daiktus ar tam tikrus produktus, yra būdinga tik šiuolaikiniam vartotojui. Pažymėtina, kad stikliniai artefaktai ir jų analizės perspektyvos iki šiol nebuvo įvertinti ne tik Lietuvos, bet ir kitų pietrytinės Baltijos jūros pakrantės šalių archeologų, ir tai neleido objektyviai nustatyti bendrosios stiklo kultūros plėtos situacijos visame Baltijos jūros regione.

Tyrimo objektas

Tyrimo objektu šiame darbe laikoma manufaktūrinės gamybos, dar kitaip – rankinio pūtimo – stiklo dirbinių raida ir jų naudojimo kultūra Klaipėdoje naujaisiais laikais. Pažymėtina, kad patys stiklo artefaktai šiame darbe yra vertinami ir kaip šaltinis, ir kaip papildoma galimybė, operuojant daugialypius kultūrinius bei socialinius procesus, taip pat tiriamų vartotojų elgesio modelius, besireiškiančius stalo kultūros,

gastronomijos, etiketo, estetikos suvokimo, technologijų taikymo, prekybos ir medicinos srityse. Objekto tyrimo perspektyvos, ypač kalbant apie stiklo taros ir stalo indų tyrimus, yra glaudžiai susijusios su juose laikytu ar į juos pilstytu turiniu, o tai šiame darbe yra laikoma objektą papildančiu segmentu. Pirmųjų stiklinių dirbinių pasirodymą Klaipėdoje, remiantis duomenimis iš Klaipėdos pilies tyrimų, galima sieti su ankstyvuoju šio miesto raidos etapu, pradedant XV a., ir kartu su stiklo kultūros užuomazgomis Baltijos jūros regione. Vis dėlto stiklo dirbinių, datuojamų Vokiečių ordino valdymo Prūsijoje laikais, Klaipėdos archeologiniuose sluoksniuose pasitaiko retai, o jų paplitimas mieste labiau sutampa su vėlesniais Klaipėdoje vykusiais procesais tiek ekonominiu, tiek ir sociokultūriniu lygmenimis. Atsižvelgiant į Klaipėdos stiklo medžiagos ir archeologinių sluoksnių specifiką, chronologijos viršutine riba pasirinkta Didžiojo gaisro (1854 m.) katastrofa, kas kartu užbaigė ir vieną svarbesnių Klaipėdos miesto infrastruktūros vystymosi etapų. Panašiai tuo pačiu metu, tiksliau XIX a. antrojoje pusėje, pradėjus veikti pirmiesiems stiklo fabrikams, Vakarų pasaulyje buvo nutraukta ir kelis šimtmečius trukusi manufaktūrinės stiklo gamybos epocha, tai atsispindi ir Klaipėdos miesto medžiagoje.

Iš viso bendrąją tendenciją nusakantis stiklo artefaktų skaičius Klaipėdoje šiuo metu yra apie 5 500 vnt. Reikėtų pabrėžti, kad šie skirtingos mokslinės vertės dirbiniai apima platesnį nei darbo apimtyje numatyta chronologinį spektrą, todėl pritaikius griežtus atrankos principus, disertacijoje panaudota tik dalis turimų archeologinių šaltinių medžiagos, t. y. apie 50 proc. visų šių dirbinių kiekio. Taigi darbo empirinį pagrindą sudaro 2 742 vnt. individualių dirbinių, fragmentų, šukių iš 91 archeologiškai tyrinėto objekto. Tipinis stiklo artefaktų radimo kontekstas – griuvenų ar supiltiniai, neretai permaišytos žemės sluoksniai, ūkinės paskirties duobės ir dėžės, šuliniai, fekalinio turinio duobės, kubilai, pagal paskirtį nebenaudojamos drenažo statinės ir kitos sudėtingos mikroradavietės, kurių turinys paprastai būna chaotiškas ir chronologiškai labai įvairus.

Tikslas ir uždaviniai

Numatyto ir įvardyto objekto analizė leidžia išsikelti ir **tyrimo tikslą** – nustatyti stiklo dirbinių raidą ir jų naudojimo kultūros raišką Klaipėdoje naujaisiais laikais bei visa tai įvertinti Baltijos jūros regiono kontekste.

Darbo uždaviniai:

1. Pagal technologinius ir morfologinius bruožus susisteminti Klaipėdoje surinktus stiklo dirbinius ir jų fragmentus, tuo remiantis nustatyti jų paskirtį, atkurti pradinę išvaizdą.
2. Sudaryti ir apibendrinti Klaipėdos stiklo dirbinių tipologijos, chronologijos ir importo geografinės schemas, tuo remiantis parengti Klaipėdos stiklo dirbinių katalogą.
3. Išanalizuoti ekonominius, kultūrinius ir socialinius veiksnius, lėmusius stiklinių taros ir stalo indų plėtrą Klaipėdoje naujaisiais laikais, tuo remiantis identifikuoti ir paaiškinti su svaigiųjų gėrimų vartojimu susijusius to meto socialinius reiškinius ir problemas.
4. Kompleksiškai išanalizavus gėrimų taros ir stalo indų grupes, įvertinti jų vartojimo raišką privačioje ir viešojoje miestiečio aplinkoje, identifikuoti ir apibūdinti su svaigiųjų gėrimų vartojimu susijusias to meto paslaugų teikimo vietas skirtingose miesto erdvėse.
5. Pasitelkus medicininės paskirties stiklo indų ir jų turinio analizės rezultatus, įvertinti Klaipėdos miestiečių gydymo metodus, pagal galimybes identifikuoti ir apibūdinti medicininių paslaugų teikimo vietas.
6. Ištirti archeologinio langų stiklo liekanas ir nustatyti langų stiklinimo raidą bei paties lango struktūros kaitą naujųjų laikų Klaipėdoje.

Tyrimo metodai

Klaipėdos archeologinėje aplinkoje surinkti ir tyrimui atrinkti stiklo radiniai bei jų naudojimo kultūros raiška pačioje Klaipėdoje yra analizuojami keturiais aspektais: technologiniu-stilistiniu, funkciniu-tipologiniu, chronologiniu-geografiniu ir sociokultūriniu-ekonominiu, todėl pasirinktai problemai spręsti taikyti keli skirtingi archeologijos šaltinių tyrimų bei interpretacijos metodai ir būdai. Šiame darbe empiriškai ištirti visi tyrimui atrinkti stiklo artefaktai, pirmiausia orientuojantis į technologines tokių dirbinių savybes, susijusias su jų gamyba, formavimu ar puošyba. Visi tyrimui svarbūs požymiai buvo užfiksuoti *Microsoft Excel* sukurtoje duomenų bazėje su patogia duomenų filtravimo funkcija, kuri palengvino ypač didelio kiekio duomenų valdymą,

analizuojant medžiagą ne tik technologiniu, bet ir tipologiniu ar chronologiniu aspektais. Stiklo dirbinių atskirų dalių ir elementų matmenys buvo fiksuoti pagal vientisą matavimo sistemą. Tai ypač svarbu atskirų tipų ir potipių analizei, kuri yra paremta ir gaminio proporcijų vertinimu, lyginant juos tarpusavyje. Pagal atkurtą gaminio formą ir sandarą buvo nustatoma bendroji gaminio paskirtis. Kai kuriais atvejais stiklo induose išlikusio turinio liekanos leido susiaurinti ir indo paskirties interpretaciją. Klaipėdos kultūriniuose sluoksniuose rastus indus su turiniu (iš viso 3 vnt.) nuspręsta ištirti papildomai, bandinius tiriant SEM, EDX, XRD metodais. Be to, instrumentiniai tyrimai buvo taikyti ir Klaipėdoje rastam stikliniam akinių lęšiui ištirti. Siekiant nustatyti lęšio stiprumą, dirbinys buvo išmatuotas automatiniu dioptrimetru (angl. *digital lensmeter*) *Auto Lensmeter TL-100*.

Sisteminant medžiagą taikyti klasikiniai tyrimo metodai: klasifikacija, tipologija, grupavimas, skaidymas, matematinės statistikos analizė. Stikliniams artefaktams datuoti, chronologijai ir dirbinių kilmei nustatyti taikyti nedestruktyvūs tyrimų metodai. Nors stratigrafijos metodo taikymas padėjo identifikuoti stiklo dirbinių chronologinį kontekstą, tačiau pačių stiklo radinių datavimo problemų iki galo neišsprendė, kadangi didžioji dalis šiam darbui atrinktų stiklo dirbinių buvo surinkta ne aiškios stratigrafijos ir kartu gerai datuojamuose kultūriniuose sluoksniuose ar ypačiuosiuose tarp sluoksniuose, o chaotiškoje ir neretai plačiai datuojamoje „šiukšlynų tipo“ aplinkoje. Stiklinio dirbinio chronologijai patikslinti, taip pat ir kilmės arealui nustatyti šiame darbe taikytas lyginamasis (analogijos) metodas, taip pat remtasi bendraisiais stiklo dirbinių raidos principais (gamybos, technologijos raidos, stilistikos ir atskirų dirbinio elementų datavimu), taip pat rašytiniais šaltiniais ir ikonografija. Pagal stiklo artefaktų radavietes, naudojantis GIS programa, buvo sudarytas stiklo artefaktų pasiskirstymo Klaipėdos miesto teritorijoje planas. Taikant analitinį metodą, pirmiausia buvo išanalizuotos ūkinės paskirties dėžės ir duobės, kurių turinys galėjo turėti sąsają su šalia veikusių restoranų, smuklių, vyninių, vaisinių ar panašaus viešojo susibūrimo vietomis. Siekiant sėkmingai interpretuoti turimą archeologinę medžiagą, buvo taikyta rašytinių, ikonografinių ir kartografinių šaltinių analizė, remtasi istorinės archeologijos, sociologijos suformuotomis teorinėmis sampratomis.

Ginamieji teiginiai

1. Stiklo dirbiniai naujų laikų Klaipėdoje didžiąja dalimi yra susiję su svaigiųjų gėrimų vartojimu; tai kartu darė įtaką ir stalo kultūros formavimuisi šiame mieste bei skatino tokių dirbinių Klaipėdoje populiarumą.
2. Stiklo dirbiniai, užfiksuoti Klaipėdos kultūriniuose sluoksniuose, yra laikomi importo preke, o jų chronologiją galima laikyti sutampančia su kitų regiono miestų stiklo dirbinių datavimo schemomis.
3. Stiklo dirbinių poreikis ir plėtra naujų laikų Klaipėdoje yra siejami su Baltijos jūros regiono socialine, ekonomine ir geopolitine raida, taip pat Šiaurės jūros šalių interesais šio regiono atžvilgiu. Be to, stiklinių taros ir stalo indų plėtrai Klaipėdoje naujaisiais laikais didžiausią įtaką darė miesto svečiai, turtingi pirkliai, karininkai, jų gastronominių ir socialinių poreikių tenkinimas, o tai turėjo įtakos Klaipėdos miestiečių praturtėjimui.
4. Stiklo dirbinių naudojimas yra siejamas su socialiai aukštesnio visuomenės sluoksnio poreikiais, jų tenkinimu tiek privačioje, tiek ir viešojoje erdvėje, todėl stiklo artefaktai yra laikomi vienu svarbesnių indikatorių, analizuojant Klaipėdos miestiečių turtinę diferenciaciją.
5. Klaipėdos miestiečių sveikatos priežiūra naujaisiais laikais mažai tesiskyrė nuo Vakarų Europoje tuo metu taikytų gydymo praktikų, taip pat kalbant ir apie medikamentų gamybą.
6. Langų stiklinimo metodai ir lango struktūros kaita naujų laikų Klaipėdoje yra paralelūs langų stiklinimo raidai Vakarų ir Vidurio Europoje, tačiau kartu Klaipėdai būdingas ir architektūrinis paprastumas.

Tyrimo struktūra ir rezultatai

Disertacija susideda iš įvado, dėstomosios dalies ir išvadų, šaltinių ir literatūros sąrašų, priedų ir katalogo. Įvadinėje darbo dalyje pristatomi stiklo dirbinių tyrimai užsienyje ir Lietuvoje. Pastebėta, jog iki šiol stiklo tyrimams daugiausia dėmesio skirta tose šalyse, kuriose stiklo gamybos ir vartojimo tradicijos užsimezgė dar vėlyvaisiais viduramžiais ir kurios pirmosios diktavo stiklo naudojimo madas naujaisiais

laikais. Skirtingai nei Vokietijoje ar net Lenkijoje, taip pat Nyderlanduose ar Didžiojoje Britanijoje, stiklo gamybos ir jo naudojimo tradicijos Baltijos šalyse pradėjo formuotis vėlai. Tad nenuostabu, kad ir stiklo tyrimai šių regionų šalyse nėra tokie intensyvūs kaip pirmosiose. Reikia pažymėti, kad beveik nėra duomenų apie stiklo dirbinius iš Kaliningrado ir Sankt Peterburgo miestų, o tai ypač prisidėtų prie stiklo plėtros Rytų Prūsijoje ir rytinėje Baltijos jūros dalyje naujaisiais laikais pažinimo. Tuo tarpu sistemingų stiklo dirbinių tyrimų užuomazgos Lietuvoje ėmė ryškėti tik šio tūkstantmečio pradžioje. Tam pagrindą davė ir nacionalinės reikšmės projektų įgyvendinimo pastangos, ir didėjančios tyrimų apimtys miestų ir pilių archeologijos srityse. Vis dėlto stiklas Lietuvos istorijos ir archeologijos mokslų baruose yra palyginti mažai plėtojama tema, o tyrimų stoka vis dar jaučiama ne tiek priešistorės, kiek istorinių laikų tyrinėjimo srityse.

Įvadinėje darbo dalyje taip pat pristatomi tyrimui aktualūs ne tik archeologiniai, bet ir istoriniai šaltiniai. Nors naujųjų laikų Klaipėdos miesto sociokultūrinei raidai ir kasdienybės procesams tyrinėti pirminių istorijos šaltinių rasti sunku, jų trūkumą iš dalies kompensuoja antinių šaltinių rinkiniai, kurių autorių vardai Klaipėdos tyrinėtojams yra gerai žinomi. Šiame darbe plačiai remiamasi pirmiausia Klaipėdos miesto vaistininko istoriko Johano Zembrickio veikalais⁵, skirtais Klaipėdos miesto istorijai pažinti. Autorius savo darbuose publikavo ir aptarė įvairius teisės aktus, taip pat ir miestiečių gyvensenos subtilybes, socialinius bei kultūrinius Klaipėdos miesto aspektus. Vienas svarbesnių šio darbo tyrimo aspektų yra susijęs su stiklinių dirbinių, taip pat ir stiklinių taros indų su turiniu ar svaigiųjų gėrimų statinėse atskirai kilme. XVIII a. Klaipėdos miesto pirklio Heinricho Roerdanszo⁶ knygoje, paremtoje licencijų ir maitų statistika, pateikiami ir duomenys apie importo ir eksporto prekes Klaipėdoje 12 metų laikotarpiu (1670–1682 m.). Tarp laivais įvežtų prekių randame paminėta ir stiklo gaminių, vyno bei kitų svaigiųjų gėrimų tikslūs kiekiai. Plačiai remtasi ir lenkų istoriko Andrzejaus Grotho⁷ surinktais bei publikuotais

⁵ ZEMBRICKIS, Johanas. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*, I. Klaipėda, 2002; ZEMBRICKIS, Johanas. *Klaipėda XIX amžiuje*, II. Klaipėda, 2004.

⁶ ROERDANZ, Heinrich. *Sammlung einiger Denkwürdigkeiten von der Königlich Preussischen Immediat-Stadt Memel*. Königsberg, 1792.

⁷ GROTH, Andrzej. *Żegluga i handel morski Klajpedy w latach 1664–1722. Statystyka obrotu towarowego*, 19, Ser. *Baltoznawcza*, t. III, 1995.

šaltiniais apie 1664–1722 m. importą į Klaipėdą⁸, kur randame duomenų ir apie prabangos bei kolonijines prekes.

Be literatūros ir šaltinių apžvalgos, šioje darbo dalyje didelis dėmesys skiriamas Klaipėdoje aptiktų stiklinių dirbinių technologinių bruožų apžvalgai, taip pat terminų vartojimo problemų analizei, apibūdinama ir tokių dirbinių klasifikacinė sistema. Sisteminant Klaipėdos stiklinių artefaktų duomenis ir skirstant dirbinius į grupes ir tipologinius vienetus, siekta nenuvilti nuo europinės praktikos, o Klaipėdos medžiagą išlaikyti lengvai palyginama tiek vietiniame, tiek regioniniame kontekste. Šiame darbe Klaipėdos archeologinio stiklo kolekcija pagal funkcinius kriterijus yra skirstoma į tris sritis, t. y. *stiklo indų*, *lakštinio stiklo* ir *kitų stiklo dirbinių*, kurios bendrai apima ir tarpusavyje mažai giminingas tematikas. Stiklo dirbinių *sritis* toliau yra skirstomos į mažesnius tipologinius junginius. Pagal dirbinių naudojimo paskirtį išskiriamos *kategorijos*, o pastarosios pagal dirbinio pobūdį skaidomos jau į konkrečias dirbinių *grupes*. Turimos medžiagos kiekis ir jos įvairovė lemia tolesnį grupių skirstymo scenarijų: pagal viso dirbinio formą ar ypačiusius požymius radiniai yra skirstomi į pogrupius ir / ar tipus, o pastarieji, remiantis technologine analize, atskirų elementų ar dekorų ypatybių vertinimu, – į potipius. Klasifikacijos tekstinė dalis yra susieta su Klaipėdos stiklo artefaktų katalogu, kuriuo stengiasi apimti kuo platesnį galimų tipų ir potipių pavyzdžių spektrą, ypač jei tai turi reikšmės nustatant, datuojant ar interpretuojant dirbinio kilmę.

Pirmajame dėstomosios dalies skyriuje „I. XVI–XIX a. stiklo dirbinių Klaipėdoje tipologija ir chronologija“ dėmesys skiriamas Klaipėdos stiklinių dirbinių tipologijai – radiniai analizuojami pagal sritis ir kategorijas, grupes ir pogrupius, tipus ir potipius, pateikiami išsamūs šių dirbinių aprašai, nurodomi technologiniai, stilistiniai ir morfologiniai jų skirtumai, naudojimo kontekstai, galima kilmė ir datavimas. Nustatyta, kad didžiausią visų Klaipėdoje surinktų stiklo dirbinių dalį (88,3 proc.) sudaro *stiklo indų* sritis, kuri yra gausi ne tik radinių skaičiumi, bet ir atskirų indų grupių, formų ar jų gamybai pritaikytų technologinių bei stilistinių sprendimų įvairove. Likusią dalį sudaro *lakštinis stiklas* (11,2 proc.) ir *kiti stiklo dirbiniai* (0,5 proc.).

⁸ Pats šaltinis, kuriuo naudojosi A. Grotas, yra saugomas *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz* Berlyne.

Stiklo indų sričiai, atsižvelgiant į jų vartojimo kontekstą ar funkciją, yra priskiriamos keturios stiklo dirbinių kategorijos: 1) *gėrimų pilstymo ir serviravimo indų*, 2) *stiklinių geriamųjų stalo indų*, 3) *kitų stiklinių stalo indų* ir 4) *medicininį-kosmetinių ir kitų pagalbinių stiklo indų*. Nustatyta, jog didžioji dalis Klaipėdoje surinktų indų yra susijusi su alkoholinių gėrimų importu ir kartu svaigiųjų gėrimų šiame mieste vartojimo tradicijomis. Pagal konkrečią paskirtį *gėrimų pilstymo ir serviravimo indai* šiame darbe yra skirstomi į tris pagrindines grupes: *butelius* (B), *dekanterius ir jų priedus* (D) bei *grafinus* (G). Nustatyta, kad didžiausią šios kategorijos dalį (97,2 proc.) sudaro stiklo buteliai, kurie dar yra skirstomi į septynis pogrupius. Pirmieji šeši pogrupiai buvo išskirti pagal korpuso formą ir taip suskirstyti į: *išgaubtos formos plonasienius butelius* (B-1), *pūstašonius butelius* (B-2), *suspausto pusrutulio formos butelius* (B-3), *cilindro formos butelius* (B-4), *keturbriaunius butelius* (B-5) ir *daugiabriaunius butelius* (B-6). Septintajam pogrupiui, t. y. *didbuteliams* (B-7), yra priskiriami buteliai, išimtinai vertinti ne pagal formą, o pagal tūrį, kuris ir yra išskirtinis šių butelių bruožas. Visi šių butelių pogrupiai, išskyrus B-7, pagal atskirų butelio dalių formas ir elementus atitinkamai buvo skirstomi į tipus ir tik kai kuriais atvejais (B-4) į potipius. Šiuo tyrimu nustatyti ir ištirti 25 tokių butelių tipai ir 15 potipių, kurie bendrai datuojami XVI a. viduriu – XIX a. pirmąja puse. Pagal analogijas, rastas kitose šalyse, butelių technologinius bruožus ir antspaudus, šioje tyrimo dalyje aptariama ir galima tokių indų kilmė. Be butelių, Klaipėdoje aptikta ir dekanterių bei jų priedų – stiklinių kamščių, liekanų, kurios bendrai sudaro 2,4 proc. visų šios kategorijos indų. Pagal stiklo rūšį, morfologinius ir stilistinius bruožus iš viso išskirti 4 dekanterių tipai, kurie Klaipėdoje bendrai datuojami XVII a. antrąja puse – XIX a. pirmąja puse. Identifikuota ir trečioji šios kategorijos grupė – grafina, kurie sudaro 0,4 proc. visų gėrimų pilstymo ir serviravimo indų kiekio Klaipėdoje, o pagal stiklo masės rūšį yra skirstomi į du tipus, bendrai datuojamus XVII a. viduriu – XIX a.

Stiklinių geriamųjų stalo indų kategorijai šiame darbe priskiriami tik tie stalo indai, iš kurių buvo geriamas stalo vanduo, gaivieji ir alkoholiniai gėrimai. Klaipėdos kultūriniuose sluoksniuose paprastai aptinkama įvairių formų, rūšių, spalvų, dekoruotų ar visai nepuoštų stiklinių geriamųjų stalo indų, kurie šiame darbe yra skirstomi į 4 savarankiškas grupes. Pirmiausia tai *stiklinės* (S), *bokalai* (Bk) ir *puodeliai* (Pd), *tau-*

rės (T) bei tokių indų priedai. Klaipėdos archeologinėje medžiagoje stiklinių ir / ar jų fragmentų skaičius sudaro 45,8 proc. visų antrosios stiklo dirbinių kategorijos indų kiekio, todėl ši indų grupė yra laikoma viena didžiausių geriamųjų stalo indų kategorijoje. Fragmentiškai išlikusi medžiaga į pogrupius skirstoma ne pagal formą, o pagal morfologinius, technologinius ir stilistinius bruožus. Taip išskirtos *reljefiškai ornamentuotos stiklinės* (S-1), *stiklinės su „kojele“* (S-2) ir *paprastosios stiklinės* (S-3). Šiuo tyrimu nustatyta ir ištirta 14 tokių stiklinių tipų, išskirti 2 potipiai, kurie bendrai datuojami (XV a.) XVI a. – XIX a. pirmąja puse. Kitą šios kategorijos indų dalį (4,3 proc.) sudaro bokalai ir puodeliai. Pagal stiklo masės rūšį, iš dalies ir stilistinius šių indų bruožus bendrai buvo išskirti 4 tokių indų tipai, datuojami (XVII a.?) XVIII – XIX amžiais. Nustatyta ir trečioji šios kategorijos grupė – taurės, kurios sudaro 49,9 proc. visų stiklinių geriamųjų stalo indų skaičiaus. Šiai grupei priskirti indai lengviausiai atpažįstami pagal pėdos formą, pagal tai nustatyti ir trys šių indų pogrupiai – tai *aukštosios taurės* (T-1), *riomerio taurės* (T-2) ir *taurės su kojele* (T-3). Pagal morfologinius, technologinius ir stilistinius bruožus šiame darbe nustatyta 17 tokių taurių tipų ir 8 potipių, kurie bendrai datuojami (XV a.) XVI a. – XIX a. pirmąja puse.

Kitų stiklinių stalo indų kategorijai priskiriami stikliniai indai ir / ar jų priedai, buvę naudojami įvairiems tikslams, pradedant maisto serviravimu, baigiant stalo dekoravimu. Vis dėlto tokių indų Klaipėdoje pasitaiko retai, šiuo metu yra žinomi vos keli *stiklinių dubenėlių* (Db) radimo atvejai, o tai sudaro 0,2 proc. visų šiame darbe tyrinėtų stiklinių stalo indų skaičiaus. Pagal stiklo masės rūšį šie indai skirstomi į 2 tipus, kurių chronologinės ribos Klaipėdoje bendrai apima XVII–XVIII a.

Medicininį-kosmetinių ir kitų pagalbinių indų kategorijai šiame darbe yra priskiriami indai, kurie buvo skirti naudoti buityje, medicinoje ar dirbti laboratorijoje. Šios kategorijos indai, tarp jų ir laboratoriniai prietaisai, apima 3 skirtingas stiklinių indų grupes – *buteliukus* (Bt), *plačiagurklius indus ir indelius* (Pl), *alembikus* (Al) ir *jų priedus*. Nustatyta, kad didžiausią šios kategorijos dalį Klaipėdoje sudaro buteliukai ir / ar jų fragmentai (81,7 proc.). Pagal formą šie indai yra skirstomi į 4 pogrupius: *išgaubtos formos buteliukai* (Bt-1), *cilindro formos buteliukai* (Bt-2), *keturbriauniai buteliukai* (Bt-3) ir *ypačiųjų formų buteliukai* (Bt-4). Pagal morfologinius, technologinius ir stilistinius bruožus bendrai nustatyta 15 tokių buteliukų tipų, kurie bendrai datuojami

XVII–XIX a. Kitą dalį (9,7 proc.) šios kategorijos indų sudaro *plačia-gurkliai indai ir indeliai*, kurie pagal viršutinės dalies apipavidalinimą, iš dalies ir pagal dydį, yra skirstomi į 3 tipus, bendrai datuojamus XVII a. – XIX a. pradžia. Pirmą kartą Klaipėdoje identifikuoti ir *alem-bikai* (Al) bei jų priedai, kurie sudaro 8,6 proc. visų šios kategorijos Klaipėdoje kiekio. Prie alembikų grupės šiame darbe priskiriamos *kol-bos* (Kl), *piltuvėliai* (Pt) ir *retortos* (Re). Nustatytos ir šių indų chrono-loginės ribos, kurios Klaipėdoje apima XVII–XIX a.

Lakštinio stiklo sričiai kol kas priskiriama tik langų stiklo grupė, ta-čiau ateityje, radus ir identifikavus ir kitus plokštumą turinčius stiklo dirbinius (pvz., baldų stiklas, veidrodžiai ir pan.), šią sritį bus galima papildyti ir naujomis dirbinių grupėmis. Lakštinis stiklas šiuo metu Klaipėdoje sudaro 11,2 proc. visų šiam tyrimui atrinktų ir moksliskai vertingų stiklo dirbinių kiekio. Klaipėdos kultūriniuose sluoksniuose pasitaiko įvairių langų stiklo plokštelių, kurios pagal formą yra skirs-tomos į 4 pogrupius: *skritulio formos langų stiklas* (L-1), *trikampio ir / ar rombo formos langų stiklas* (L-2), *keturkampės formos langų stiklas* (L-3) ir *kitų formų langų stiklas* (L-4). Nustatytas ir šių dirbinių data-vimas, kuris bendrai apima XVI–XIX a.

Stiklo vartoseną ir kitose Klaipėdos miestietiškos gyvensenos srity-se atskleidžia nors ir negausi, tačiau kartu platų teminį spektrą apiman-ti *kitų stiklo dirbinių* grupių kolekcija. Tyrinėjant Klaipėdos miesto kultūrinius sluoksnius, archeologams pro akis nepraslydo tokie radiniai kaip *akinių lėšiai*, *stiklo karoliai*, *sagos ir sagutės*, *stikliniai žaidimų rutuliukai* ar net *rankinių stiklo granatų* fragmentai. Šias artefaktų grupes pagal jų vartojimo pobūdį galima būtų priskirti net kelioms miestietiškos gyvensenos sritims, susijusioms su asmens kūno ir ap-rangos puošyba, miestiečių laisvalaikio ar karyba. Nurodyti stiklo dir-biniai sudaro 0,5 proc. visų šiam darbui atrinktų stiklo dirbinių kiekio, todėl tokių dirbinių sričiai priskirtų artefaktų grupių charakteristika ir interpretacija yra pateikiama bendrai, kruopštesnį jungimą pagal kate-gorijas paliekant ateičiai. Išanalizavus visas šias grupes, nustatytas ir šių dirbinių grupių datavimas. Klaipėdoje rasti akinių lėšiai ir jų frag-mentai bendrai yra datuojami XVIII a. pabaiga – XIX a., tuo tarpu stik-lo karoliai, sagos ir sagutės yra datuojamos XVI–XIX a. pirmąja puse. Stikliniai žaidimų rutuliukai yra datuojami XVI a. viduriu–pabaiga, o stiklo granatų fragmentai turėtų būti datuojami XVII a.

Antrosios dėstomosios dalies skyriaus „II. Stiklo dirbiniai kaip kultūrų komunikacijos ir vartotojų visuomenės atspindys Klaipėdoje“ įvadinėje dalyje apžvelgiama bendroji Klaipėdos praeities tyrimų tendencija. Pažymima, kad šiuolaikinėje Klaipėdos istoriografijoje vyksta nuostatų transformacija, t. y. nuo siauro lietuviškojo ar vokiškojo Klaipėdos modelio bandoma pereiti prie kiek globalesnės šio miesto vizijos. Per pastarąjį dešimtmetį ypač suaktyvėjus atskirų artefaktų grupių iš vėlyvųjų viduramžių bei naujųjų laikų tyrimams, archeologų darbuose ėmė ryškėti ne tik Baltijos jūros regiono, bet ir kitų Europos istorinių regionų reikšmė šio miesto kultūros formavimuisi ir raidai. Tyrinėjant stiklinius dirbinius kaip objektą ir laikant juos Klaipėdos miestiečių sociokultūrinio poveikio dėlionės dalimi naujaisiais laikais, Baltijos jūros regiono kontekstas tapo svarbiu įrankiu analizuojant turimą medžiagą, tačiau ir pats regionas daugelio tyrėjų yra suvokiamas skirtingai. Nors istoriografijoje, be geografinės apibrėžties, randame ir kitų Baltijos regiono sampratų, šiame darbe remiamasi Baltijos jūros regiono koncepcija, kurioje labiau išryškinamas jūros vaidmuo, o ji pati laikoma viena pagrindinių veiksnių, lėmusių aplink Baltiją gyvenusių tautų interesus, mentalitetą, taip pat socialinius, ekonominius, kultūrinius skirtumus, lyginant su kitomis Europos dalimis. Toliau aptariama stiklo gamybos plėtra Vakarų Europoje, stiklo kultūros plėtra žemyno šiaurėje. Akcentuojamas ir Klaipėdos vaidmuo bei šio miesto indėlis tarptautinėje stiklo gamyboje. Teigiama, jog nors Klaipėda ir negamino stiklinių dirbinių, prie stiklo gamybos regione ji prisidėjo tiekdamą potašą, o mainais pačių gaminių gaudavo iš savo prekybos partnerių Baltijos jūros regione ir Vakarų Europoje.

Pirmojoje šio skyriaus dalyje „Svaigųjų gėrimų ir jų taros importas Klaipėdoje naujaisiais laikais“ kalbama apie alkoholinių gėrimų ir jų taros importą Klaipėdoje naujaisiais laikais. Išanalizavus istorinius ir archeologinius šaltinius, pažymėta, jog gėrimai iš pradžių buvo laivais gabenami statinėse, nuo XVI a. vidurio galimai pradėti transportuoti ir stikliniuose buteliuose, o nuo XVII a. antrosios pusės gėrimas butelyje tapo ir vienu ryškiausių stalo kultūros namuose, smuklėse ar vyninėse simbolių. Remiantis istoriniais duomenimis, šioje skyriaus dalyje analizuojami gėrimų importo keliai, konkrečių vyno pirklių veikla Klaipėdoje, pateikiami populiariausių Klaipėdoje vartotų vynų pavadinimai pagal rūšį ar kilmės šalį. Teigiama, kad būtent šis gėrimas naujaisiais

laikais Klaipėdoje buvo populiariausias. Ne toks populiarus buvo atvežtinis alus, kadangi klaipėdiečiai šį gėrimą dažniau gamindavosi patys. Be vyno ir alaus, iš užsienio buvo importuojami ir spiritiniai gėrimai, ką visais atvejais patvirtina antspauduoti buteliai, rasti Klaipėdos archeologiniuose sluoksniuose. Remiantis stiklinių butelių Klaipėdoje analize, šioje tyrimo dalyje atskleidžiami konkrečių stiklo manufaktūrų, kurių gaminių randama Klaipėdoje, pavadinimai. Minimi ir tokių vyno ūkių kaip „Constantia wyn“, „Château Margaux“ ar gėrimo „Danziger Goldwasser“ ir kt. prekių ženklai.

Antrojoje skyriaus dalyje „Stikliniai stalo indai: praktinis ar parodomasis naudojimas?“ ieškoma atsakymų į klausimą, kokios priežastys ir aplinkybės skatino svaigųjų gėrimų importą Klaipėdoje naujaisiais laikais ir kas iš tiesų formavo šio miesto stalo kultūrą. Archeologinių tyrimų metu Klaipėdoje surinkti stiklo dirbiniai leido svarstyti įvairius su tuo susijusius aspektus, pradedant mityba, elgesiu prie stalo, komunikacijos etika, estetikos suvokimu. Šioje tyrimo dalyje daugiausia dėmesio skiriama stiklinių stalo indų naudojimo tiek viešojoje, tiek privačioje aplinkoje interpretacijai. Analizuojamos stiklinių indų sandaupos ūkinės paskirties dėžėse, duobėse, šuliniuose, ieškoma šių sandaupų sąsajų su tuo metu veikusiomis smuklėmis, vyninėmis ar restoranais, privačiomis erdvėmis. Išanalizavus konkrečių indų tipus, jų paskirtį, kilmę, nustatytos ir šalys, turėjusios didžiausią įtaką Klaipėdos miestiečių stalo kultūros vystymuisi, pateikiama labiausiai tikėtina tokių stiklo dirbinių naudojimo charakteristika, atskleidžiama vartotojo socialinė padėtis ir motyvai, kurie šiame darbe daugiausia yra siejami su prestižo, reprezentacijos, prabangos ar komunikacijos sąvokomis.

Trečiojoje skyriaus dalyje „Stiklo indai Klaipėdos medicininių paslaugų kontekste“ dėmesys koncentruojamas į medicininių-kosmetinių ir kitų pagalbinių stiklo indų tyrimus, vertinama jų radimo aplinka, ieškoma šių indų sąsajų su mieste veikusiomis įstaigomis, kurios greičiausiai ir rūpinosi miesto gyventojų sveikata. Vis dėlto daugiausia dėmesio skiriama archeologinių tyrimų metu Klaipėdos senamiestyje aptiktai ir XVII a. antrąja puse datuojamai tokių stiklo indų kolekcijai, kuri šiame darbe siejama su vaistininko-alchemiko Klaipėdoje veikla. Pasitelkiant istorinius šaltinius, siekiama atskleisti ir šios laboratorijos gydytojo tapatybę, veiklos vietą ir pobūdį. Šioje darbo dalyje akcentuojamas ir vaistinių produktų, žaliavų, higienos prekių importas Klaipėdoje. Pažymima, jog medicininių indų ir indelių skaičius išauga tik XVIII a. antrojoje

pusėje, toliau pateikiama ir tokios tendencijos interpretacija. Šioje skyriaus dalyje analizuojamos ir didesnės medicininių indelių sankaupos mieste, apibendrinamas „Žaliosios vaistinės“, sudegusios per 1854 m. gaisrą, stiklo inventorius. Galiausiai, pasitelkus stiklo buteliukuose išlikusio turinio tyrimus, ieškoma atsakymų į klausimą, kokiais vaistais nuo kokių ligų klaipėdiečiai gydėsi XVIII–XIX a.

Ketvirtojoje skyriaus dalyje „Klaipėdos miestiečių gyvenamųjų ir visuomeninių pastatų langai“ analizuojamos langų šukės. Nors ir labai fragmentiškai išlikę, šie radiniai yra laikomi svarbiomis detalėmis miesto architektūros raidai pažinti. Pagal iš dalies išlikusių plokštelių formas, bandoma atsekti langų stiklinimo raštų kaitą ir raidą, atkurti pirmųjų Klaipėdos langų pavyzdžius. Teigiama, jog langų stiklas, kaip ir visi kiti stiklo dirbiniai, į Klaipėdą buvo importuojami. Šioje tyrimo dalyje siekiama nustatyti ne tik langų stiklo kilmę, bet ir atsekti langų stiklintojų veiklos pėdsakus šiame mieste.

IŠVADOS

Stiklo kultūros plėtra Baltijos jūros regione naujaisiais laikais neaplenkė ir Klaipėdos gyventojų. Nors patys miestiečiai stiklo ir negamino, tokių dirbinių jie lengvai gaudavo iš savo prekybos partnerių Vakarų Europoje, kurie mainais iš čia gabeno potašą, taip reikalingą stiklo gamybai. Tarptautinė komunikacija atokiame regiono pakrastyje Klaipėdos gyventojams buvo naudinga ne tik ekonomiškai, ji darė įtaką jų gyvenimui, neabejotinai formavo naujus vietinių įpročius ir troškimus, skatino veikti, mąstyti, konkuruoti tarpusavyje. Archeologinių tyrimų metu surinktos, ištirtos ir susistemintos materialinės kultūros liekanos suteikia galimybę į vykusius procesus pažvelgti iš šiandienos perspektyvos. Iš praeities ištraukti stiklo dirbiniai ir jų naudojimo kontekstų tyrimai šiaandien yra nauja archeologijos mokslo Lietuvoje aktualija, kuri kultūros istorijos studijoms gali suteikti naujų spalvų ir perspektyvų.

1. Ištyrus ir susisteminus archeologinių tyrimų metu surinktus ir šiam darbui atrinktus stiklo dirbinius ir jų fragmentus, kurių chronologinės ribos bendrai apima XVI–XIX a., buvo nustatytos trys pagrindinės tokių dirbinių naudojimo sritys, kurių pagrindą sudaro 1) *stiklo indai*, 2) *lakštinis stiklas* ir 3) *kiti stiklo dirbiniai*. Išanalizavus visus

šiuos stiklo artefaktus, buvo nustatyta, jog didžioji stiklo dirbinių dalis yra susijusi su svaigiųjų gėrimų vartoseną. Išskirtos net 3 tokių indų kategorijos, kurių gausiausia – *gėrimų pilstymo ir serviravimo indai*. Šiai kategorijai priskirtos 3 indų grupės (*buteliai, dekanteriai, grafinai*), bendrai išskirti 7 tokių indų pogrupiai, 31 tipas ir 15 potipių. Su svaigiųjų gėrimų kultūra siejama ir antroji tokių dirbinių kategorija, kuri apima *stiklinius geriamuosius stalo indus*. Išanalizavus šios kategorijos artefaktus, taip pat nustatytos 4 šių indų grupės (*stiklinės, bokalai ir puodeliai, taurės*), bendrai išskirti 6 pogrupiai, 35 tipai ir 8 potipiai. Tuo tarpu trečiajai, t. y. *kitų stiklinių stalo indų*, kategorijai kol kas priskirta tik 1 indų grupė (*dubenėliai*) ir 2 šių indų tipai. Reikėtų akcentuoti, kad stiklo indai Klaipėdoje buvo naudojami ne tik kaip gėrimų tara ar indai stalui servuoti, bet plačiai naudoti ir medicinos srityje, taip pat ir buityje. Taigi, ketvirtajai stiklinių indų kategorijai šiame darbe priskiriami *medicininiai-kosmetiniai ir kiti pagalbiniai indai*. Išanalizavus šių indų fragmentus, nustatytos 3 tokių indų grupės (*buteliukai, plačiagurkliai indai ir indeliai, alembikai ir jų priedai*), 4 pogrupiai ir 18 tokių indų tipai. Antrajai stiklo dirbinių sričiai šiame darbe priskiriami *lakštinio stiklo* dirbiniai, naudoti langams ar baldams stiklinti, o ateityje radus ir veidrodžių stiklo fragmentų, šią sritį bus galima pildyti ir naujomis dirbinių grupėmis. Vis dėlto lakštinio stiklo fragmentų faktinė imtis šiandien leidžia išskirti tik 1 tokių dirbinių, t. y. *langų stiklo*, grupę. Išanalizavus šios grupės dirbinius, pagal langų stiklo formą buvo nustatyti 4 pogrupiai, kuriuos ateityje pagal poreikį bus galima skaidyti ar plėsti. Klaipėdos stiklo dirbinių kolekciją papildoma skaičiumi nors ir maža, bet platų teminį lauką apimanti *kitų stiklo dirbinių kategorija*. Iš viso identifikuotos 5 dirbinių grupės (*akinių lęšiai, stiklo karoliai, sagos ir sagutės, stikliniai žaidimų rutuliukai, rankinės stiklo granatos*), kurios ateityje gali būti klasifikuojamos pagal konkrečias temas. Apibendrinant galima teigti, kad panaši situacija, vertinant stiklo dirbinius pagal kategorijas, yra susiklosčiusi ir kituose Baltijos jūros regiono miestuose.

2. Išanalizavus Klaipėdoje surinktus stiklo dirbinius pagal tipus ar potipius, buvo nustatytos apytikslės, o kai kuriais atvejais – ir palyginti tikslios, tokių dirbinių chronologinės ribos. Be to, pagal stilistinius ir technologinius bruožus buvo atsepta ir galima tokių dirbinių kilmės šalis, o pagal prekių ženklus – ir konkreči gamybos vieta. Nors ir ne visai patenka į šio tyrimo chronologinius rėmus, tačiau ankstyviausiais

stiklo dirbiniais Klaipėdoje turėtume laikyti XV a. datuotas aukštąsias taures (T-1-1) ir stiklines su kojele (S-2-1), kurios buvo aptiktos tyrinėjant Klaipėdos piliavietę. XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje Klaipėdoje pasirodė ankstyvosios riomerio taurės (T-2-1), kai kurie keturbriaunių butelių tipai (B-5-3). Šiame šimtmetyje Klaipėdos langai pradami stiklinti trikampio / rombo formos plokštelėmis (L-2), randama ir apskritimo formos miniatiūrinių langų stiklo fragmentų (L-1). Šiuo laikotarpiu taip pat datuojamos kai kurių tipų sagos ar žaidimų rutuliuokai. Pastebėta, kad stiklo Klaipėdoje pagausėja tik XVII a., o su šiuo laikotarpiu siejamos Façon de Venise tipo taurės (T-3-1), reljefiškai ornamentuotos stiklinės (S-1), bokalai (Bk-0-1), riomerio taurės (T-2-2), išgaubtos formos plonasieniai buteliai (B-1), kai kurie keturbriaunių (B-5-1, B-5-2 ir kt.) ir daugiabriaunių (B-6-1) butelių tipai, didbuteliai, beveik visų tipų buteliukai, plačiagurkliai indai ir indeliai, alembikai ir kiti distiliavimo indai. Tuo metu langai pradami stiklinti stačiakampio formos plokštelėmis, kombinuojant jas su kitų formų langų stiklo elementais. XVII a. pabaigoje Klaipėdą pasiekia ir pirmieji pūstašoniai vyno buteliai (B-2), paprastosios stiklinės (S-3-1, S-3-2), dekanteriai (D-0-1), grafinai (G-0-1), dubenėliai (Db-0-1), su šiuo laikotarpiu siejamos ir rankinės stiklo granatos, kurių Klaipėdoje galimai paliko švedų kariai. Tuo tarpu XVIII a. pirmojoje pusėje atsiranda suspausto pusrutulio formos butelių, o šio amžiaus viduryje Klaipėdoje aptinkama ir cilindrinų butelių fragmentų, be to, išauga paprastųjų stiklinių ar bespalvių taurių su kojele tipų skaičius. Reikėtų akcentuoti, kad XVIII a. antrojoje pusėje – XIX a. pirmojoje pusėje stiklo indų formos beveik nebesikeičia. Panašios tendencijos išlieka ir kalbant apie langų stiklą, kur dominuoja stačiakampio formos plokštelės. Visi šie dirbiniai yra laikomi ne tik Baltijos jūros regiono, bet ir Vakarų Europos importu Klaipėdoje. Apibendrinant stiklo dirbinių chronologiją galima teigti, jog stiklo raida Klaipėdoje buvo tapati stiklo raidai regione, tačiau pastebimas ir kai kurių indų tipų vėlavimas arba užsitęsęs jų naudojimas buityje. Per visą šį laikotarpį nustatyti du pagrindiniai tokio importo keliai. (XV a.) XVI–XVII a. didžiausią įtaką stiklo kultūros plėtrai Klaipėdoje darė Šiaurės Vokietijos ir Nyderlandų miestai, o XVIII–XIX a. Klaipėdą stiklu aprūpindavo Šiaurės Lenkijos, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Skandinavijos šalių miestai.

3. Išanalizavus stiklo dirbinių raidą, taip pat ir galimą jų kilmės kaitą, nustatyta, jog stiklo dirbinių poreikiui ir jų plėtrai naujųjų laikų

Klaipėdoje didžiausią įtaką turėjo pačios Klaipėdos, kaip tranzitinio miesto, kuriame vyko intensyvūs žaliavų ir prekių mainai, situacija. Stiklo pagausėjimas XVII a. antrojoje pusėje sutampa su prekybos Klaipėdoje pagyvėjimu. Intensyvesnis bendravimas su užsienio svečiais nešė ne tik ekonominę naudą pačiam miestui, bet kartu kūrėsi nauji socialiniai sluoksniai, kuriems buvo reikalingos ir atitinkamos priemonės savo padėčiai pagrįsti. Ši įtampa skatino ir prabangos prekių naudojimą, pirmiausia stalo kultūros srityje. Kelios dešimtys skirtingų vyno rūšių, tarp jų ir iš žinomiausių to meto ne tik Europos, bet ir jos kolonijų vyno ūkių, nuolatinis tiekimas į Klaipėdą rodo, kad vietoje pasigaminti gėrimai dalies šio miesto gyventojų netenkino. Klaipėdos archeologiniuose sluoksniuose aptikti indai, tokie kaip *Façon de Venise*, riomerio taurės, o nuo XVIII a. ir didesnė geriamųjų stalo indų įvairovė rodo, jog svarbus buvo ne tik vartojamas produktas, bet ir pats procesas. Neabejojama, kad šį reiškinį Klaipėdoje lėmė Baltijos jūros regiono socialinė, ekonominė ir geopolitinė raida, taip pat Šiaurės jūros šalių, tokių kaip Nyderlandai ar Didžioji Britanija, interesai šio regiono atžvilgiu. Galima teigti, jog Klaipėdos miestiečiai, tenkindami miesto svečių, turtingų pirklių ar karininkų gastronominius ir socialinius poreikius, ne tik galimai praturtėjo, bet per stalo kultūrą ir patys perėmė vakarų pasauliui būdingas socialinio žaidimo taisykles.

4. Kompleksiškai išanalizavus gėrimų taros ir stalo indų grupes pagal kultūrinių sluoksnių ir struktūrų specifiką, nustatytos dvi pagrindinės tokių indų naudojimo aplinkos – privačioji ir viešoji. Nors ne visuose tyrinėtuose objektuose šias aplinkas pavyko aiškiai identifikuoti, pastebėta, jog stiklo indai viešosiose erdvėse, tokiose kaip smuklės, vyninės ar restoranai, pradėti naudoti ne anksčiau kaip XVIII a. viduryje. Iki tol Klaipėdoje nors ir buvo pastebėtos didesnės šių indų koncentracijos, tačiau stiklo indų grupių ir tipų įvairovė, kuri dažnai yra būdinga viešosioms erdvėms, archeologiniuose sluoksniuose ir struktūrose tuo metu dar neatsispindi. Stiklinių dirbinių sandėlių, siejamų su viešųjų erdvių, kuriose buvo galima ir išgerti, veikla atsiranda tik XVIII a. antrojoje pusėje. Išanalizavus šias sandėlius Klaipėdoje, identifikuotos bent kelios tokios vietos, kurios turėjo tenkinti aukštesnio socialinio sluoksnio atstovų poreikius. XVIII a. antrojoje pusėje – XIX a. pradžioje gėrimais pasivaikinti ir reikalus aptarti buvo galima Žvejų g., Didžiojoje Vandens g., Daržų g., Aukštojoje g. ir Skerdėjų g. veikusiose smuklėse, vyninėse ar restoranuose. Tuo tarpu XIX a. pirmojoje

pusėje tokių susibūrimo vietų galėjo būti Didžiojoje Vandens g., Suki-
lėlių g., Šaltkalvių g. ir Turgaus a. Reikėtų akcentuoti, kad stiklo indai,
kurie šiame darbe analizuojami kaip privačių erdvių inventorius, taip
pat yra siejami su aukštesnio socialinio sluoksnio miesto gyventojų
namų aplinka. Kalbant apie patį vartotoją ir jo poreikius, galima teigti,
jog stiklo dirbiniai, kurie per visą tiriamąjį laikotarpį buvo brangūs, o
dėl savo struktūros ir nelabai praktiški, daugiausia naudoti estetiniais,
reprezentaciniais ir komunikaciniais tikslais.

5. Išanalizavus Klaipėdos kultūriniuose sluoksniuose aptiktus medi-
cininės paskirties artefaktus ir didesnes jų sandėlius, nustatyta, jog
XVII a. Klaipėdoje buvo įsikūrusi vaistininko-alchemiko laboratorija,
kurioje, kaip manoma, buvo gaminti vaistiniai preparatai: aliejai, esen-
cijos ar tepalai, įvairūs distiliatai. Pažymėta, jog Klaipėdos senamiesty-
je rasta medžiagų distiliavimo įranga mažai skyrėsi nuo kituose Balti-
jos jūros regiono miestuose tuo metu naudotų indų. Manoma, kad šia
įranga dirbęs vaistininkas-alchemikas turėjo būti susipažinęs ir su pa-
čių indų naudojimo instrukcijomis. Tai rodo, jog Klaipėdoje dirbęs
specialistas medicininį išsilavinimą gavo kituose regiono miestuose
arba pats buvo užsienietis. Pastebėta ir tai, kad šios vaistinės-
laboratorijos veikla buvo daugiasluoksnė, pardavinėti ne tik vaistai, bet
ir alkoholiniai gėrimai, kurių buvo galima paragauti ir vietoje. Tai pat-
virtina, jog alkoholinių gėrimų vartojimas naujaisiais laikais buvo ne-
atsiejama gydomosios praktikos dalis. Įvertinus ir kitus Klaipėdos ar-
cheologiniuose sluoksniuose aptiktus medicininės-kosmetinės paskir-
ties indus ir jų sandėlius, daroma išvada, kad XVIII a. antrojoje pusėje
Klaipėdos sveikatingumo sektoriuje vyko pokyčiai – tą rodo ir vais-
tams skirtų taros indų kiekio augimas. Ištyrus kai kuriuose stiklo bute-
liukuose rastą jų turinį, paaiškėjo, jog XVIII a. antrojoje pusėje –
XIX a. pirmojoje pusėje Klaipėdos vaistų gamybos srityje buvo naudo-
jamas kalcitas, asbestas ir kitos veikliosios medžiagos.

6. Išanalizavus archeologinio langų stiklo liekanas, pagal atkurtą
plokštelių formą ir jų radimo aplinką nustatyta, kad pirmieji klaipėdie-
čių pastatų langai pradėti stiklinti XVI–XVII a. Tuo metu trikampio
ir/ar rombo formos plokštelėmis jau turėjo būti stiklinami langai
Klaipėdos pilyje, taip pat ir kai kurie senamiesčio pastatai, pirmiausia
Šv. Jono bažnyčia prie Danės upės, o vėliau ir šalia perstatytos bažny-
čios langai. Remiantis išlikusiais duomenimis galima teigti, kad XVI–
XVII a. buvo stiklinami ir privatūs greičiausiai turtingiems miestie-

čiams priklausiusių pastatų langai. XVII a. antrojoje pusėje pradėtos naudoti ir stačiakampės formos nedidelio formato plono stiklo plokštelės, tačiau Klaipėdos archeologinėje medžiagoje tai yra veikiau išimtis nei taisyklė. XVII–XVIII a. kultūriniuose sluoksniuose pasitaiko ir kitų formų plokštelių, skirtų trikampio / rombo ar apskritos formos raštams užbaigti, įstatant jas pakraščiuose. XVIII–XIX a. langų stiklo šukių gausėja, langai daugiausia stiklinami stačiakampio formos plokštelėmis, kurių formatas laikui bėgant didėja. Iki to laiko langų stiklo plokštelės į raštą būdavo jungiamos naudojant švininius rėmelius, o XVIII a. labiau būdinga tokias plokšteles stiklinti naudojant medinius rėmelius. Pagal Klaipėdoje surinktą medžiagą nustatyta, jog dideli langų lakštai į Klaipėdą buvo importuojami iš kitų regiono miestų, o langai stiklinami vietoje vietinių meistrų. Galima teigti, kad XIX a. pirmojoje pusėje daugelis Klaipėdos miesto langų jau buvo įstiklinti, tačiau lyginant su kituose Baltijos jūros regiono miestuose išlikusia medžiaga per visą tiriamąjį laikotarpį užfiksuota tik nedidelė pačių raštų įvairovė, o ir puošnumu šio miesto langai nepasižymėjo.

Trumpos žinios apie doktorantę

Indrė Žigeu (Šimkutė) 2005 m. baigė Mažeikių Gabijos gimnaziją. 2005–2009 m. studijavo Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakultete istoriją su archeologijos specializacija. 2009 m. apgynė bakalauro darbą „XVI–XIX a. Klaipėdos senamiesčio stiklo buteliai“. 2009–2012 m. Klaipėdos universitete studijavo Baltijos šalių istorijos studijas, apgynė magistro darbą tema „XVI–XIX amžių stikliniai buteliai Klaipėdos miesto prekybos ir paslaugų kontekste“, už kurį buvo skirta Rimanto Ulevičiaus premija. 2012 m. įgijusi istorijos magistro kvalifikacinį laipsnį, įstojo į Jungtinės Klaipėdos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto istorijos krypties doktorantūrą. 2014 m. suteikta Lietuvos mokslo tarybos (LMT) doktorantų stipendija už akademinius pasiekimus.

2007 m. pagal akademinius mainus studijavo Ernsto Moritzo Arndto Greifswaldo universitete, Vokietijoje. 2008 ir 2010 m. stažavosi Liubeke, kur atliko praktiką archeologijos ir paveldosaugos srityse. Profesinės patirties sėmėsi dalyvaudama įvairiuose Lietuvos ir užsienio paminklų tyrimuose. 2006–2010 m. dirbo Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vykdytuose archeologiniuose tyrinėjimuose.

2010–2011 m. dirbo KU Istorijos katedros sekretore, nuo 2010 m. dirbo KU BRIAI užsakomuosiuose archeologiniuose tyrinėjimuose, o 2012–2013 m. – BRIAI jaunesniąja mokslo darbuotoja. 2015 m. pradėjo eiti Neringos istorijos muziejaus direktorės pareigas, o reorganizavus įstaigą nuo 2016 m. dirba įstaigoje „Neringos muziejai“ direkto-riaus pavaduotoja. Doktorantūros studijų metais nuo 2012 m. dalyvavo trijuose moksliniuose seminaruose, parengė du mokslinius straipsnius doktorantūros tema.

Mokslo straipsniai

1. ŠIMKUTĖ, Indrė. XVI–XIX a. stikliniai buteliai Klaipėdoje: tipologija, chronologija, reikšmė. *Lietuvos archeologija*, t. 39. Vilnius, 2013, p. 145–176.
2. ŠIMKUTĖ, Indrė. Svaigieji gėrimai ir jų importas Klaipėdoje XIII–XIX amžiais. In *Klaipėda Europos istorijos kontekstuose*: straipsnių rinkinys. Sud. V. SAFRONOVAS. Klaipėda, 2013, p. 54–65.

Klaipėdos universiteto leidykla

Indrė Žigeu

GLASSWARE AND THE CULTURE OF ITS USE IN KLAIPĖDA WITHIN THE
CONTEXT OF THE BALTIC SEA REGION (16TH–19TH CENTURIES)

Summary of doctoral dissertation

STIKLO DIRBINIAI IR JŲ NAUDOJIMO KULTŪRA KLAIPĖDOJE XVI–XIX A.
BALTIJOS JŪROS REGIONO KONTEKSTE

Daktaro disertacijos santrauka

Klaipėda, 2018

SL 1335. 2018 09 06. Apimtis 3 sąl. sp. l. Tiražas 45 egz.

Išleido ir spausdino Klaipėdos universiteto leidykla, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda

Tel. (8 46) 398 891, el. paštas: leidykla@ku.lt; interneto adresas: <http://www.ku.lt/leidykla/>

